

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Genderová biografie rodičovských drah

Dopady odchodu dětí z domova na partnerství a volný čas
mužů a žen

Martina Novotná

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Genderová biografie rodičovských drah

Dopady odchodu dětí z domova na partnerství a volný čas
mužů a žen

Martina Novotná

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mé vedoucí bakalářské práce, paní PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové Ph.D., za její cenné rady a příležitost zapojit se v rámci mé práce do projektu Partnerské vztahy v pozdějším věku. Dále pak vyučujícím předmětu KLAS, které mě zasvětily do analýzy dat. V neposlední řadě patří můj dík rodině včetně mých nejbližších a samozřejmě participantům/kám, bez kterých by tato práce nevznikla.

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1 Paradigma životních drah	3
2.1.1 Proces destandardizace životních drah	4
2.1.2 Rodinný život	7
2.2 Partnerství	9
2.3 Genderová dimenze	10
2.3.1 Genderové aspekty rodičovství	13
2.4 Prázdné hnízdo jako životní tranzice	15
3 EMPIRICKÁ ČÁST	17
3.1 Cíle práce	17
3.2 Metodologie	18
3.3 Analýza dat	21
3.3.1 Narativní analýza	21
3.3.2 Postoje k tradičnímu uspořádání	23
3.3.3 Faktory ovlivňující proměny volného času s ohledem na gender	26
A) Rozvod	26
B) Časově náročné zaměstnání	27
C) Mateřská dovolená.....	29
3.3.4 Proměna volného času	31
3.3.5 Partnerství	34
3.3.6 Zkušenost s odchodem dětí z domova	38
4 ZÁVĚR	44
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	47
6 RESUMÉ	52
7 SEZNAM PŘÍLOH	53

1. ÚVOD

Pro svoji bakalářskou práci (dále jen „BP“) jsem si zvolila téma týkající se problematiky „prázdného hnízda“. Tímto termínem odkazuji k životní fázi, kterou prožívají rodiče v době, kdy jejich děti opouští domov. Zabývám se dopady odchodu dětí z domova na partnerství a volný čas mužů a žen s ohledem na jejich rodičovské dráhy. Toto téma je mi velice blízké, neboť se jedná o životní zkušenost, kterou právě prochází moji rodiče. Odchod dětí z rodiny může znamenat nejen pocit prázdnoty a samoty, ale také šanci na nový život anebo využití volného času. V rámci své výzkumné práce se zaměřuji na genderovou perspektivu nahlížení této problematiky. Ve své BP se mimo jiné zabývám vztahy dospělých jedinců v rámci manželství a genderovými odlišnostmi vztahu otce a matky k dětem.

Cílem této práce je bližší porozumění genderově odlišnému prožívání zkušenosti prázdného hnízda. Přičemž definice „prázdného hnízda“ zahrnuje nejen odchod z domova jako trvalého odstěhování se, ale i dlouhodobou nepřítomnost způsobenou bydlením v internátních zařízeních, bytech anebo kolejích z důvodů studia dětí. Vycházím z předpokladu, že porozumění tomu, jak jedinci nahlíží na tuto životní tranzici, je možné pouze v kontextu unikátních životních biografí mužů a žen jako rodičů. Prostřednictvím těchto rodičovských biografí mohu odhalit faktory mající vliv na prožívání této zkušenosti. Zároveň mi pohled skrze rodičovské dráhy umožňuje reflektovat proměny života jedinců s ohledem na přítomnost a nepřítomnost dětí doma.

Ve shodě s cílem mé práce si pokládám následující otázky. Vnímají muži a ženy zkušenost prázdného hnízda odlišně s ohledem na jejich volný čas? Volný čas je jedním z faktorů, který může mít vliv na vnímání zkušenosti v podobě odchodu dětí z domova. Zaměřuji se nejen na množství volného času a jeho proměny, ale také na způsob jeho trávení. Pozornost věnuji individuálním zájmům a koníčkům, vztahům s rodinou a přáteli, partnerskému trávení volného času a proměnám trávení času s dětmi před odchodem z domova až do současnosti. Navazující otázka se vztahuje k dopadům odchodu dětí z domova na partnerství rodičů.

Faktory, které podrobuji v souvislosti s touto otázkou analýze, jsou především trávení společného času, řešení problémů, společní přátelé, vztahy s rodinou a ucelené vnímání partnerství/manželství od počátku až do současnosti. Celkový obraz zkušenosti dotváří propojení všech oblastí: partnerství, děti, rodina a volný čas. Zároveň vycházím z vyjádření se participantů k samotné zkušenosti s odchodem dětí z domova.

Rozhodla jsem se danou problematiku zkoumat skrze kvalitativní metodologii formou polostrukturovaných rozhovorů s participanty/kami odlišného pohlaví. Jako výzkumný vzorek jsem si zvolila ženy a muže, jejichž dospělé děti se osamostatnily v rozmezí 2 až 5 let před uskutečněním rozhovoru. Vycházím z předpokladu, že muži a ženy budou na tuto problematiku nahlížet odlišně a stejně tak se bude lišit jejich vnímání dopadu na partnerský a rodinný život.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Paradigma životních drah

Ve své práci vycházím z paradigmatu životních drah, jež Glen H. Elder vymezuje prostřednictvím čtyř principů. Prvním z nich je historický čas, který souvisí s tím, kdy daný jedinec prožil zkušenost prázdného hnízda. Neméně důležité je místo, kde jedinci danou zkušenost prožili, které vymezují na Českou republiku s ohledem na kontext rodiny v českém prostředí. Z něho pochází i výzkumná data, o která opírám svá zjištění. Dalším principem je načasování, které proměňuje celkové prožití zkušenosti. Věk jedinců v okamžik prožité zkušenosti je aspekt, mající zde nezastupitelnou roli. V kontextu částečného či úplného odchodu dětí z domova pak záleží především na zasazení do kontextu ostatních životních událostí. Je nutné brát ohled na svazek prolínajících se sfér, a to nejen rodinného a partnerského života, ale také života soukromého. Ten zahrnuje odlišné vnímání jednotlivých životních etap jedince s ohledem na gender. Princip spojené životy (*linked lives*), chcete-li, vzájemně závislé životy (*interdependent lives*) vystihují ukotvení jedince v síti rodinného, partnerského a soukromého života a vzájemné propojenosti těchto světů. Mechanismus vzájemného propojení životů pak pracuje skrze sdílení životních událostí, jejichž vlivy se přenášejí prostřednictvím vazeb mezi jedinci. V rámci sítě, ve které se jedinci nacházejí, se budu zaměřovat především na vztahy s úzkou rodinou i příslušníky široce vymezeného rodinného příbuzenství obou partnerů, dále pak na přátele a známé. Důraz na lidské jednání (*human agency*) pak představuje čtvrtý princip, jenž poukazuje na skutečnost, že navzdory všem vlivům, které na jedince působí, je to právě jedinec, který činí rozhodnutí na základě svých úsudků a preferencí (Elder 1998, s. 3-6). Dále jsem se rozhodla zapojit princip, který klade důraz na vývoj a stárnutí jedince, v rámci něhož dochází k určitým proměnám v životech jedinců (Elder, Johnson, Crosnoe 2003 in Pařízková 2012, s. 26). Zaměřuji se tedy na proměnu

týkající se života participantů od narození jejich dětí až po současnost, tedy částečné či úplné opuštění domova svých rodičů.

2.1.1 Proces destandardizace životních drah

Koncept destandardizace je diskutovaným tématem v souvislosti se zkoumáním životních drah, a to především z důvodu měnících se strategií a trendů ve společnosti. Za destandardizaci můžeme považovat odchýlení se od většinových, tedy standardních zkušeností s konkrétními tradicemi v životě jedinců. Ať už se jedná o vychýlení věku, délky trvání anebo celkové načasování událostí (Brückner, Mayer 2005, s 32-33). Mayer a Brückner se v rámci svého výzkumného šetření zaměřují na důležité životní dráhy jako je ukončení vzdělání, získávání praxe a vstup na pracovní trh. Autoři v rámci těchto životních tranzic přicházejí se zjištěním týkající se tendence časového prodlužování těchto životních událostí. Dále pak reflektují postupné sbíhání těchto životních drah mužů a žen. Můžeme tedy v tomto ohledu mluvit o snižování genderových rozdílů (ibid., s. 47). Podíváme-li se na tyto proměny v současné české společnosti, tak zjistíme, že dochází k destandardizaci životních drah hned na několika úrovních.

Zaměřím se především na proměny, které souvisejí s trendy počtí dítěte, nástupem na pracovní trh, proměnou mužských a ženských rolí, silou mezigeneračních vztahů a dobou, kdy mladí jedinci opouštějí domov svých rodičů. Z výsledků výzkumného šetření s názvem *Proměna načasování událostí životních drah* (Štípková a Kreidl, 2012) na základě analýzy dat pocházejících z průzkumu veřejného mínění vyplývá, že vstup žen na pracovní trh probíhá ve srovnání s muži výrazně pomaleji. Jako možné vysvětlení pak autoři nabízejí zdůvodnění v podobě počtí dítěte, které se jeví jako možnou příčinou tohoto jevu (ibid. s. 44). V souvislosti s narozením prvního dítěte si můžeme povšimnout, že pro generace narozené do roku 1974 je typické počtí prvního dítěte v rozmezí mezi 18. – 30. rokem života. Po roce 1975 dochází k výraznému trendu odkládání rodičovství na později a to ve všech

vzdělanostních kategoriích. Tento jev je ve větší míře patrný především u vzdělanějších jedinců. Vzdělání má velký vliv na odkládání početí prvního dítěte, především u generace žen narozených po roce 1975. V případě mužů nelze hovořit o takto výrazném vlivu. Z výsledků je patrné, že příčinou odkládání početí prvního dítěte není jenom vzdělání, jak by se mohlo zdát u korelace odkládání početí prvního dítěte v souvislosti s vyšším vzděláním u žen. Svou roli hraje také vstup na pracovní trh spojený s ekonomickou nezávislostí a tendence odkládání jako taková (Štípková a Kreidl, 2012, s. 65).

Převládající názor v české společnosti na početí prvního dítěte pak v průběhu let prochází dalšími proměnami. Zatímco v roce 1996 převládá názor, že žena by měla porodit první dítě do 24 let, tak o sedm let později se stává dominantním názorem početí prvního dítěte u ženy ve věku 25 až 29 let. Přičemž v roce 2016 můžeme prostřednictvím výzkumného šetření *Naše společnost* zaznamenat návrat k preferenci nižšího věku ženy v době početí prvního dítěte na 24-25 let (Čadová 2016, s. 3). Otázkou je, nakolik se názory jedinců na ideální věk pro početí prvního dítěte setkávají s realitou. Názor na věk muže v době příchodu prvního dítěte se pak v průběhu několika let jeví jako neměnný a převládá preferovaný interval 25-29 let (Šalamounová, Šamanová 2003, s. 5; Čadová 2016, s. 3). Nárůst věku vhodného pro početí prvního dítěte lze nalézt v datech z roku 2016, kdy se u mužů dostává nad hranici 30 let. S proměnou postoje k dětem, a tedy i vzniku rodiny, a to bez ohledu na to, zda jedinci uzavřeli manželský svazek či nikoliv, se setkáváme i skrze přímé měření týkající se porodnosti. Ta i přes již zmíněné preferované hodnoty související s orientací na rodinu klesá či stagnuje (Šalamounová, Šamanová 2003, s. 7-8). Chceme-li proniknout do hloubky této problematiky, je třeba na tyto proměny nahlížet z komplexního hlediska.

Příčiny a vysvětlení lze hledat, jak již bylo naznačeno, v pracovní sféře života jedinců, neboť právě nástup žen na pracovní trh dal vzniknout napětí pramenícímu ve snaze najít rovnováhu mezi zaměstnáním a péčí o rodinu. V 90. letech dochází k proměnám ve

vnímání péče o děti jako čistě ženské záležitosti. Nasvědčuje tomu například zavedení rodičovské dovolené, kterou mohou čerpat po narození dítěte až do dovršení jeho 3 let nejen ženy, ale i muži. Anebo nárok na čerpání finanční podpory pro muže. Z výsledků výzkumného šetření, *The Acceptance of Population-related Policies (PPA2)*, které v ČR proběhlo v roce 2001, je však patrné, že problematika týkající se snahy o vyváženost soukromého a pracovního života se týká především žen (Kocourková, Rabušic 2006 s. 129-137). Z toho vyplývá, že s nárůstem nástupu žen na pracovní trh dochází současně k většímu tlaku, který je na ženy vyvíjen v souvislosti s péčí o děti a domácnost. I přes výrazný vliv destandardizace tradičního pojetí výchovy dětí ženou je v českém prostředí stále patrná převládající role muže jako živitele a ženy v domácnosti (srov. Maříková 2012, s. 86; Chaloupková 2010, s. 93). To však neznamená, že by se muži na péči nepodíleli vůbec. Výsledky analýzy zkoumající muže v roli pečovatele podporují skutečnost, že v České republice není péče o děti čistě jenom povinností ženy (Dudová 2008, s. 96).

Další prvky netradičního jednání jedinců nalzááme ve sféře soukromé, kdy s ohledem na sílu mezigeneračních vztahů nevyhnutelně narážíme na proces individualizace a jeho dopady na předchozí podoby vztahů a ukotvení jedince v sociální síti (Beck, Gernsheim 1995, s. 46). Přestože se zaměřuji na rodinu nukleárního typu, nelze opomenout zasazení rodiny do širšího rámce podpory a pomoci ze strany úzce či široce vymezené rodiny (Matoušek 1997, s. 74). Obzvláště pak ve chvíli, kdy dochází k odchodu dětí z domova a vzniká tak časový prostor, který je kompenzován různým způsobem. Jako projev destandardizace mezigeneračních vztahů je pak možné nahlížet pojetí moderní společnosti Baumanem, spočívající v uchopení skrze jeho koncept „tekuté modernity“. Jedná se o éru charakteristickou krátkodobými a nestabilními vztahy v rámci ukotvení jedince v sociální síti (Bauman 2002, s. 29-30). Na ukotvení jedince v rámci komunity je nahlíženo jako na:

„(...) vysněný přístav námořníků, ztracených uprostřed rozbouřeného moře neustálých, nepředvídatelných a matoucích změn“ (Bauman 2002, s. 271).

Podpora ze strany rodinné sítě se však stává něčím nedosažitelným a tolik vzdáleným něčemu, co by odpovídalo realitě (ibid., s. 272). Setkáváme se tak s definováním nukleární rodiny jako jednotky izolované od sítě mezigeneračních vztahů, s čímž souvisí i negativní důsledky dávané do souvislosti s odchodem dětí z domova (Sýkorová 1996, s. 23). Česká republika se z hlediska věku typického pro opuštění domova svých rodičů řadí mezi nevyhraněné země, tudíž nepatří mezi země, kde je věk dětí při odchodu z domu abnormálně nízký, jak tomu bývá v zemích severní Evropy, ani mezi země typu jižní Evropy, pro které je charakteristické dlouhodobé soužití rodičů a jejich dětí. Jak je to tedy v českém prostředí s odchodem dětí z domova? Podíváme-li se na problematiku odchodu dětí z domova svých rodičů z hlediska věku a genderu, zjistíme, že v České republice odcházejí z domova svých rodičů muži o dva roky déle ve srovnání se ženami (Hašková 2014, s. 70-78). Jako podstatná se zde jeví i samotná zkušenost rodičů, kteří mohou mít tendenci srovnávat čas a důvod svého odchodu z domova rodičů a následně ji promítat do očekávání a hodnocení rozhodnutí jejich dětí (Mitchell, Lovegreen 2009, s. 1663).

2.1.2 Rodinný život

V rámci životních drah upírám svojí pozornost na fungování rodiny nukleárního typu, tedy rodiny charakteristické dospělými jedinci a jejich dětmi, kteří sdílejí společnou domácnost. Nedílnou součástí fungování rodiny jsou vztahy mezi jednotlivými členy (Singly 1999, s. 14). Rodina balancuje na hranici soukromého osobního života jedinců a prostoru, jenž je určen ke sdílení, ať už společných zájmů, anebo čehokoliv jiného. Panuje zde hierarchie, udávající role členům rodiny, s nimiž se pojí různé zvyklosti, odlišnosti, ale i určité charakteristiky utvářející jedinečnost každého postavení. Vztahy, jež jsou mezi mužem a ženou v partnerství, jsou založeny nejen na vzájemném porozumění a lásce, ale také na

závažných rozhodnutích v rámci rodičovství a sdílení sexuálních potřeb v rámci manželství. Vztahy rodičů s dětmi jsou pak utvářeny skrze společné zájmy anebo upevňování sexuálních rolí prostřednictvím spojenectví mezi dospělými jedinci a dětmi stejného pohlaví (Matoušek 1997, s. 72-73).

Rodina je prostor, kde má jedinec možnost růstu vlastního individualizovaného já a zároveň jsou zde pravidla jasně dána a jedinec je skrze ně formován. Hned na začátku je důležité si uvědomit, že rodina napříč všemi generacemi ne vždy znamenala to samé, co si pod tímto pojmem představíme dnes. Postoje a představy, týkající se rodiny a role jednotlivých členů v ní, se měnily napříč několika historickými obdobími. Od proměny hierarchického nahlížení na muže jako živitele rodiny po zrovnoprávnění postavení mužů a žen až do současnosti, kdy se klade důraz především na harmonické fungování a emoční spokojenost jedinců s ohledem na individuální odlišnosti (Matoušek 1997, s. 41). V rámci individualizace dále dochází ke střetávání hodnot rodiny a požadavků trhu práce. Trh práce klade na jedince požadavky v podobě individuálních mobilit, přičemž rodina od jedince očekává zohledňování osobních stránek věci. Samotná rodina se pak individualizuje do jednotlivých složek mateřství a otcovství (Beck 2004, s. 190-193).

Tradiční společnost pokládá rodinu za prvek, který drží společnost pohromadě. Na dítě je pak nahlíženo jako na něco, co dává manželství a rodině smysl. Položme si tedy otázku, zda tomu tak je i dnes, kdy se lidé častěji rozvádějí, odkládají početí svých dětí a mnohdy společně žijí několik let bez svazku manželského. Děti se stávají překážkou individualizačního procesu a zároveň něčím nenahraditelným a v boji proti osamělosti nezbytným. Mnohdy se setkáváme s označením příchodu dítěte na svět jako s opakovaným „okouzlením“. Partneři v rodině se mohou měnit, ale dítě je prvkem rodiny, který zůstává, a proto i přes snižování počtu dětí v rodinách význam dítěte neustále roste (ibid.). Na dítě můžeme nahlížet jako na stálý prvek rodiny až do chvíle, kdy

dojde k nepřítomnosti dítěte doma, ať už z důvodu částečného, či úplného odchodu z domova.

2.2 Partnerství

Vztahy mezi ženami a muži prošly dlouhou řadou proměn, které transformovaly partnerství, potažmo manželství do současné podoby. Je to právě představa romantické lásky, kterou Anthony Giddens považuje za důležité pojetí vztahů mezi ženami a muži, jež vzešla z ustálení podoby domova, mateřství a změny vztahu mezi rodiči a dětmi. Jedná se o lásku založenou na citech, která má své ideály hluboce ukotvené v představách o tom, jak by vztah mezi ženou a mužem měl vypadat. Mimo romantický model postupující několika generacemi Giddens vymezuje dále tzv. čistý vztah, charakteristický tím, že lidé rozhodnutí týkající se vzniklého partnerství či manželství činí pro svazek samotný. Tedy pro pocit, že jim daný vztah po všech stránkách vyhovuje a splňuje jejich očekávání (Giddens 2012, s. 49-71). Ve chvíli, kdy přestane docházet k naplňování prvotního očekávání ze strany jednoho z partnerů, nastává problém. Ten je pak v dnešní době řešen mnohem radikálněji, než tomu bylo dříve. Vztah již nestojí na předsvatebním slibu, jenž předpokládá celoživotní závazek, a rozvázání vztahu se zdá být mnohem snazší (Katrňák 2000, s. 314; Bauman 2002, s. 259-260).

Požadavky kladené na partnera/ku se v průběhu několika let proměňují, až nakonec úplně vymizí. Proč? Vysvětlení můžeme nalézt v samotné době, kdy je jedinec považován za svobodného a jeho rozhodnutí směřují především k dosažení osobních cílů, nikoliv společných v rámci partnerství či manželství. Je kladen důraz na individuální cíle a přání. Pokud člověk sám nechce být omezován, tak se od něj očekává, že ani on sám neomezuje. Jestliže se dva lidé rozhodnou žít spolu, tato skutečnost udává jejich vztahu úplně jiný rozměr, a to především ve chvíli, kdy se rozhoduje o otázkách, jako je péče o děti, domácnost a kariéra (Beck, Gernsheim 1995, s. 52-55). Individualizační proces proměn představující zlom v pojetí biografii jedinců pak

s ohledem na rozšířené možnosti nahrazuje stávající tradiční hodnoty. Sít nejen partnerských vztahů, ale i rodiny a přátelství se vlivem honbou za úspěchy individuálního jedince dostává do pozadí (ibid. s. 5-6).

Posloupnost událostí v podobě ustavení partnerství, sňatku a příchodu dětí na svět může v dnešní době působit jako klišé. Podívejme se tedy, jak tomu je v současné české společnosti a zda došlo k proměnám v rámci hodnot týkajících se partnerství potažmo manželství. Z hlediska dat zaměřených na zkoumání časového intervalu mezi sňatkem a prvním početím dítěte se tento interval pohybuje v rozmezí do pěti let, z čehož je patrné úzké propojení mezi manželstvím a rodičovstvím (Fučík 2013, s. 69). Samotné manželství pak i přes nárůst popularity různých typů soužití zůstává nejčastější volbou, kterou lidé volí, mají-li sdílet život s někým jiným (Vohlídalová 2014, s. 81). Tradiční postoj české společnosti pak nalezneme i v přístupu k samotným vlastnostem partnera/ky. V rámci důležitosti hodnot se na nejvyšší příčku dostaly: *dobrá vztah k dětem, zodpovědnost společně s poctivostí a smysl pro rodinný život*. Je tedy evidentní, že i přes vzrůstající diskuze na téma „nesezdaná soužití“, jedinci stále kladou důraz na hodnoty spojené s rodinou (Hamplová a Pikálková 2002, s. 138).

2.3 Genderová dimenze života jedinců

Prostřednictvím životních drah jsme schopni nahlížet na životy jedinců jako na časovou osu, kde se nacházejí milníky vztyčující důležité životní okamžiky. Jedná se o prostor, kde dochází k prolínání soukromého života s životem pracovním. Faktory ovlivňující životní dráhy jedince jsou historický, sociální a biografický čas. Přičemž historický čas nám přináší souvislost mezi životní dráhou jedince a vlivem strukturálních změn ve společnosti. Sociální čas stanovuje očekávání a určité normy, které jsou na jedince kladeny v konkrétním životním období. Biografický čas se pak soustředí na předchozí události v životě jedince, jež následně mohly ovlivnit rozhodnutí či jednání jedince. Životní trajektorie jedince se vzájemně prolínají, a tak dochází k tomu, že pracovní, partnerské i

rodičovské trajektorie se vzájemně ovlivňují (Hašková, Uhde, 2014, s. 26-28). Svoji pozornost na životní dráhy upírám především v souvislosti se zkoumáním genderově odlišného vnímání životních události v podobě odchodu dětí z domova, neboť právě prozkoumání životních drah jedinců s ohledem na jejich gender mi poskytne pohled na danou problematiku optikou mužů i žen. Ideologie genderových rolí přináší na základě pohlaví legitimitu rozhodnutím, která jedinci činí během svého života a zároveň udává jejich limity. Porozumění této problematice nám přináší interakční mechanismy ve struktuře společnosti. Tyto mechanismy podléhají škatulkování skrze pohlavní kategorie - žena a muž (West a Zimmerman 1987, s. 139-147). Procesy sociální kontroly se podílejí na formulování omezení v rámci genderových odlišností. Jedinci tak vědí, jaké místo zaujímá ve společnosti muž a žena a jaké role se s těmito kategoriemi pojí. Na základě toho se formují očekávání a nároky kladené ze strany společnosti, ať už v oblasti dělby práce, anebo výchovy dětí (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012, s. 39-40).

Ideálem pro trh práce je jedinec, jenž je nezatížený osobním životem zahrnujícím manželství anebo rodinu a je schopen plnit veškeré požadavky trhu. Z toho vyplývá, že je to právě tržní společnost, nahlížející na snižování počtu dětí jako na efektivní cestu k rozvoji. Není tedy divu, že tuto skutečnost musí páry, které se rozhodnou vstoupit do svazku manželského a následně chtějí založit rodinu, zohlednit ve svých plánech. Chtějí-li být oba z manželů aktivní součástí pracovního trhu, je třeba v rozhodování zohlednit nejen péči o děti, ale i na první pohled možná banálně vyhlížející vykonávání každodenních domácích prací (Beck 2004, s. 190-191). Jedním z faktorů, ovlivňující rozhodnutí jedinců týkající se snahy skloubit dohromady aktivní účast na pracovním trhu, péči o děti a vykonávání domácích prací, je právě gender. Jeho vymezení společně s připsanými rolmi však nezůstává neměnné. Vztahy mezi ženami a muži se neustále proměňují v závislosti na struktuře společnosti i času (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012, s. 35).

Se změnou výše vzdělání žen přichází změny týkající se poměru angažovanosti žen a mužů ve veřejné (placené) a soukromé (neplacené) sféře života jedinců. Stejně tak to má dopad na rodinu a s ní související vymezení ženských a mužských rolí. Beze změny nezůstává ani partnerské soužití (Maříková 2000, s. 125). Odlišení veřejné a soukromé sféry tak reaguje na změnu v podobě nárůstu žen na pracovním trhu a následné redefinování ženských a mužských rolí. V kontextu české společnosti jsou to právě ženy, které nerozlišují sféru rodinnou od sféry osobní, tedy že nečiní rozdíly mezi vykonáváním rodinných potřeb a trávením svého volného času. Je tedy nevyhnutelná diskuze týkající se pojmání žen a mužů jako individuálních osobností, které mají odlišné zájmy a životní strategie (Maříková 2000, s. 98). V rámci této diskuze mě bude zajímat především dopad péče o děti a domácnost na volný čas obou partnerů

Z hlediska tradičního rozdělení rolí žen a mužů v rámci rodiny lze na úlohu ženy nahlížet jako orientovanou na chod domácnosti a výchovu dětí. Muži pak obvykle zastávají funkci ekonomického zajišťování a vyznačují se tím, že mají více času na aktivity mimo rodinu. Rozdílné trávení volného času a role v rodině pak ve chvíli, kdy děti opouštějí domov svých rodičů, může způsobit výrazné změny z hlediska tradičních rolí žen a mužů v rodině (Matoušek 1997, s. 62-63). Proměnu tradičních rolí v návaznosti na nepřítomnost dětí lze pak spatřovat především v menší míře pečování o ně a s tím spojené vaření, praní a žehlení, tedy ve vykonávání domácích prací. Důležitou roli zde pak hraje to, jaké je rozdělení dělby práce v konkrétní domácnosti s ohledem na roli muže a ženy a k jakým dochází proměnám. Nerovné postavení mužů a žen v rámci dělby práce v domácnosti lze zkoumat prostřednictvím hned několika strategií, které uplatňují jedinci v partnerství či manželství. Jednou z nich je pak ta, co legitimizuje rozdělení vykonávání jednotlivých činností skrze souhlas obou z partnerů. Dochází tak například k hledání rovného rozdělení prostřednictvím hodnocení jednotlivých aktivit, ať už z časového či jiného hlediska, jež na jedné straně vykonává muž a na

druhé straně žena. Další možností je pak snižování aktivity jedince v oblastech, které mu jsou připsány jeho genderovou rolí (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012, s. 64-65). Pak přichází otázka v podobě toho, zda je muž či žena ochotný/á převzít tyto povinnosti za své, aniž by došlo ke konfliktu mezi oběma partnery.

2.3.1 Genderové aspekty rodičovství

Jak již bylo řečeno, životní cyklus jedinců zahrnuje odlišné aspekty vnímání mužů a žen jednotlivých životních tranzic. Jako jednu z nejdůležitějších tranzic v životě jedinců je nahlíženo rodičovství (Možný 2011, s. 151). Odlišné prožívání této životní etapy souvisí nejen s rozdílnými hodnotami, které jedinci přikládají vztahu s dítětem, ale i s rozdíly patrnými ve výchově dítěte otcem či matkou jsou v této problematice nezanedbatelné. Pokud je ve společnosti ženě na základě biologických předpokladů prisuzována role matky-pečovatelky, zahrnující dítě láskou a péčí ve větší míře nežli muž, je třeba se pozastavit nad možnými důsledky této skutečnosti (Křížková 2002, s. 150-151). Podívejme se nyní na budování vztahu matky a otce s dítětem skrze odlišné prožívání téže zkušenosti rodičovství.

Z hlediska dat zaměřených na hodnotu dítěte z výzkumného šetření PPA2, které v České republice proběhlo v roce 2001 je patrné, že lidé stále přikládají dítěti velký emocionální význam. Odpovědi, kde byla patrná statistická významnost při častějším souhlasu žen ve srovnání s celkovým vzorkem, jsou následující. Pocit radosti v přítomnosti dětí, dále pak víra v to, že kdo měl možnost stát se otcem/matkou, je naprosto spokojený se svým životem a nakonec tvrzení, že vztah k dítěti je ten nejbližší, který člověk vůbec k někomu může mít. Přičemž právě z těchto odpovědí vyplývají nejen pocity štěstí a životního poslání spojeného s rodičovstvím, ale právě i hodnota vztahu, která se v tomto případě jeví očima většiny žen jako nejdůležitější vztahová vazba vůbec (Rabušic, 2006, s. 58-59). Svou nezastupitelnou roli ve formování názorů mimo genderu zde má samozřejmě i věk a vzdělání. Tyto aspekty ponechme

nyní stranou a zaměříme se na samotné uchopení otcovství a mateřství. Vztah otce a matky k dětem nese prvky nepřehlédnutelných odlišností, jako je například způsob komunikace a zájem o dítě. Ženy se více zajímají o školní výsledky dítěte a jeho budoucí povolání, zatímco muži se v tomto ohledu chovají pasivněji (Matoušek 1997, 35).

V rámci zaměření se na vykonávání rodičovských povinností v souvislosti s péčí o děti je důležité si vymežit, kdo má jakou odpovědnost a povinnost související s rodičovskou rolí. Michael E. Lamb v rámci svého výzkumu týkajícího se otcovství přichází s pojetím rodičovské role prostřednictvím vymezení několika typů. První z nich nazval přímou interakcí (*one-on-one interaction*). Jedná se o časově nejnáročnější vykonávání rodičovské role, neboť je zde nutná 100% přítomnost rodiče při plnění různých úkonů v souvislosti s péčí a výchovou dítěte. Příkladem může být krmení anebo koupání dítěte. Další je dostupnost/dosažitelnost (*parental accessibility*), charakterizující rodiče, který jednak může vykonávat činnost nepřímo související s výchovou (příprava pokrmu) anebo udržuje dozor nad dítětem a zároveň se věnuje ještě dalším činnostem. Jako nejdůležitější považuje Lamb zodpovědnost, jež v sobě zahrnuje ztotožnění se s konkrétními úkony souvisejícími s výchovou dítěte. Právě v této rovině často dochází ke stereotypům založeným na dělení zodpovědnosti dle genderově přiřazených rolí (Lamb 1986 in Hamplová, Šalamounová, Šamanová 2006, s. 143). Přestože jsou v české společnosti patrné prvky tradičního rozdělení v rámci otcovství a mateřství, dochází k postupnému rozvolňování těchto rolí a proměnám v uspořádání rodičovské péče o děti. Důraz je tak kladen mimo jiné na rovnost ve smyslu spravedlivého rozdělení práv a povinností mezi mužem a ženou. Zkoumání těchto rozdělení se však neobejde bez zaměření se na konkrétní jednání těchto jedinců se zaostřením na význam a vysvětlení, které svému jednání připisují samotní aktéři, s ohledem na vliv genderu (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012, s. 57-60).

2.4 Prázdné hnízdo jako životní tranzice

Prázdné hnízdo (empty-nest), tedy odchod dětí z domova svých rodičů, představuje zkušenost, která může být nahlížena odlišnou perspektivou očima mužů a žen. Zároveň se setkáváme s rozdílnými názory v rámci těchto dvou skupin. Zpravidla se jedná o ambivalentní pocity vyjadřující buďto pozitivní zkušenost anebo naopak negativní (Mitchell, Lovegreen 2009, s. 1653). Nezřídka pak můžeme reflektovat i neutrální zkušenost plnou smíšených pocitů a představ. V této souvislosti pak jedinci mající zkušenost s odchodem svých dětí z domova sice nevnímají zmíněnou životní tranzici jako převratnou změnu v jejich životě, zároveň však nelze opomenout aspekty proměn jejich života, které s prožíváním této zkušenosti souvisí (Sýkorová 1996, s. 38).

Vyprázdnění hnízda je považováno za jednu z rozhodujících událostí v životě jedince. Jedná se o novou fázi cyklu nejen partnerského, ale i rodinného života (Alan 1998 in Sýkorová 1996, s. 29). Období je charakteristické tím, že dospělý jedinec zpravidla netrpí nedostatkem volného času, jako tomu je v období aktivní péče o děti během jejich přítomnosti doma. Nové časové možnosti jsou úzce spjaty s koníčky, zájmy, přáteli a v neposlední řadě trávením volného času se svým partnerem. Tuto skutečnost pak potvrzuje i výzkumné šetření zaměřené na dostatek či absenci času, kterým jedinci disponují ve vztahu ke svým dětem, zaměstnání a volnému času. Není tedy velkým překvapením, že jedinci ve fázi po odchodu svých dětí z domova značně převažují svými časovými možnostmi jedince s dětmi. Na druhou stranu, chceme-li zkušenost s odchodem dětí z domova srovnat s úplnou absencí dětí v rodině, tak zjistíme, že vztah mezi nimi není tak zřetelný, jak by se na první pohled mohlo zdát. Přestože se bezdětnost v drtivé většině jeví jako faktor pozitivně korelující s nárůstem časových možností, tak v případě partnerství bezdětní lidé uvádí méně času nežli lidé ve fázi opuštěného hnízda. Tyto výsledky pak naznačují, že kromě přítomnosti dětí mají na vztah a čas trávený s partnerem vliv i další faktory (Maříková 2014, s. 169). Nedochozí tedy jen k proměně časových možností jedinců, ale také

k transformaci vztahů, a to jak mezi partnery, tak mezi rodiči a jejich dětmi. Rodiče dětí tak pociťují změnu související s celkovým pohledem na život, kdy apel na pracovní sféru střídá orientace na rodinu, zdraví a přátele (Maříková 2014, s. 169-180).

V rámci orientace na rodinu a zdraví je pak důležité zmínit i péči o vlastní anebo partnerovy rodiče, která buď kontinuálně probíhá s péčí o děti, pak mluvíme o tzv. sendvičové generaci (Sýkorová 1996, s. 27), anebo přichází až ve chvíli, kdy děti domov již trvale opustily. Tak jako tak se jedná o faktor mající vliv na čas, kterým jedinci disponují (Maříková 2014, s. 179). Dalším faktorem, vstupujícím do proměny času, je i to, jak se jej jedinci rozhodnou využívat. Tendence ze strany žen v podobě dodatečné péče o děti a případně jejich nově vzniklé rodiny poukazuje na to, že největší podíl času věnují právě svým dětem a jejich rodinám. Namísto toho u mužů největší podíl trávení času tvoří jejich záliby a koníčky (Sýkorová 1996, s. 40). Mimo rozdílů mezi ženami a muži je třeba zohlednit i další faktory mající vliv na odlišnosti vnímání. Ve výzkumu z mezinárodního prostředí provedeného s cílem odhalit zdraví a spokojenost jedinců v ustavení prázdného hnízda se setkáváme s následujícími faktory, které výzkumníci ve své práci zohledňují. Jedná se o faktory související s rodiči mající danou zkušenost. Mimo etnicity je to pak například věk rodičů, kdy děti opustily domov, počet dětí anebo zdravotní stav jedinců (Mitchell, Lovegreen 2009, s. 1659). Tyto a mnohé další okolnosti pak mohou zásadně pozměnit prožití dané skutečnosti a přináší tak další úhly pohledu na danou zkušenost.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Cíle práce

Cílem mého výzkumu bylo zkoumat odlišné vnímání zkušenosti prázdného hnízda ženami a muži s ohledem na jejich volný čas. Soustředila jsem se především na to, jaký vliv mají rodičovské dráhy mužů a žen na jejich vnímání této zkušenosti a jakou roli hrají ženské a mužské pozice, které jedinci v životě zastávají. Trávení volného času pak podrobuji analýze z hlediska časového vymezení v podobě narození dítěte až po dobu, kdy dítě částečně či úplně opustí domov. Sleduji přitom jak trávení společného času partnerů, tak i čas, který jedinec věnuje sobě a svým aktivitám. Zohledňuji zde ženské a mužské role s ohledem na práce v domácnosti a působení na pracovním trhu. Dalším faktorem ovlivňujícím trávení volného času se pak jeví péče o rodinné příslušníky, zpravidla třetí generaci v podobě rodičů participantů.

Dále se soustředím na dopad částečného či úplného odchodu dětí z domova rodičů na partnerský vztah, přičemž opět provádím analýzu časového období vymezenou seznámením se obou partnerů až po současnou dobu. Ve vztahu ke skutečnosti, že dítě je obecně vnímáno jako jakési pojítko rodiny, si všímám především proměn partnerského vztahu v závislosti na přítomnosti či nepřítomnosti dítěte v domácnosti. Partnerství pak zkoumám z hlediska trávení společného volného času, komunikace mezi partnery, sítí společných přátel a rodiny.

Celkový obraz vnímání této zkušenosti je pak dotvářen prostřednictvím propojení klíčových aspektů, jako je volný čas, děti a partnerství. Následná snaha porozumět tomu, jak jedinci tuto životní tranzici vnímají, je dokreslována prostřednictvím propojení jejich souhrnného vyjádření v kombinaci s konkrétními dopady odchodu dětí z domova rodičů na proměnu trávení volného času, partnerství a rodinu jako takovou. Svou nezastupitelnou roli zde má i narativní vyprávění příběhů důležitých životních momentů, které poukazují na hodnoty, jimž jednotlivci přikládají v kontextu jejich života důležitost.

3.2 Metodologie

Rozhodla jsem se danou problematiku zkoumat skrze kvalitativní metodologii, formou polostrukturovaných rozhovorů s 10 participanty/kami odlišného pohlaví. Zvolila jsem proporční rozdělení na 5 mužů a 5 žen. Ve výzkumném vzorku jsem záměrně usilovala o stejný podíl mužů a žen, neboť cílem mé práce je prozkoumat problematiku týkající se „prázdného hnízda“ odlišnou zkušeností žen a mužů. Další podmínkou pro výběr bylo rozmezí, kdy se dospělé děti osamostatnily, které jsem stanovila na 2 až 5 let od doby, kdy došlo k jejich částečnému či úplnému odchodu z domova před uskutečněním rozhovoru. Horní hranici 5 let jsem stanovila s ohledem na paměť jedinců při reflektování počáteční fáze příchodu této zkušenosti. Dolní hranici jsem pak volila s ohledem na minimální délku prožité zkušenosti, která umožňuje jedincům tuto zkušenost zhodnotit z dlouhodobějšího hlediska. Výběr participantů proběhl formou účelového výběru, kdy jsem získávala kontakty skrze prostředníky. Tyto kontakty jsem dále selektovala prostřednictvím mnou zvolených kritérií. Mezi 8 z 10 dotazovaných žen a mužů je manželský vztah a jedná se tedy o páry. Skutečnost, že se jedná o dvojice, mi umožňuje nahlížet na partnerství očima mužů a žen a následně porovnávat výpovědi obou z párů. Dále vzorek obsahuje jednoho muže a jednu ženu, kteří mají zkušenost s rozvodem a momentálně oba dva žijí v partnerském životě. Na základě výzkumného vzorku tedy ve své práci reflektuji mimo jiné i vliv rozvodu na vnímání tranzice prázdného hnízda.

Vzorek participantů/ek zahrnuje jedince ve věku od roku 1954 do roku 1975. Doba, kdy odešly děti z domova svých rodičů netrvalo či částečně, se pohybuje od 2 do 3 let. Ve všech případech částečného odchodu se jedná o důvod v podobě studia dětí. V případě úplného odchodu se z celkového počtu 6 dětí (4 žen a 2 mužů) jedná ve třech případech žen o svatbu a ve zbylých případech o trvalé odstěhování se k partnerovi/ce. Počet dětí se pohybuje od 1 až do 3. Bližší informace týkající se participantů/ek jsou obsaženy v příloze č. 1.

Rozhovory se odehrávaly v prostředí domovů participantů/ek. To mi umožnilo dosáhnout pocitu maximálního bezpečí, jistoty a soukromí, který je při kvalitativním výzkumu zásadní, a to především z důvodu odpovídání na osobní otázky, jež mohou být pro jedince citlivé. Zajištění tzv. emočního bezpečí pak dotvářela příprava otázek k polostrukturovanému rozhovoru (viz. příloha č.3), která předcházela samotnému rozhovoru, aby se participant/ky cítili dobře a přechod mezi jednotlivými tématy byl plynulý (Hendl 2008, s. 154). Přičemž baterii otázek jsem mimo jiné sestavovala na základě rešerše odborné literatury. Rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon z důvodu pozdější podrobné analýzy rozhovorů. Před začátkem rozhovorů jsem požádala participanty/ky o souhlas s nahráváním, objasnila jsem důvody a také zdůraznila, že veškeré informace, které mi poskytnou, budou zcela anonymní. V případě paní Sylvy a pana Romana jsem rozhovory zaznamenávala přímo do počítače, neboť paní Sylva projevila během spuštění nahrávacího zařízení nervozitu. Vyhověla jsem tedy jejímu přání a rozhovor probíhal bez dalších komplikací. Její manžel následoval jejího rozhodnutí a ani jeho rozhovor nebyl nahráván na nahrávací zařízení. Při celém výzkumu jsme dbala na to, aby se participant/ky při rozhovoru cítili příjemně a spolupracovali v plném vědomí.

Sběr dat proběhl od července roku 2016 až do listopadu téhož roku, kdy jsem doplnila zbývající rozhovory. Rozhovory trvaly v rozmezí 30 až 40 minut. Participant/ky byli dotazováni na otázky týkající se následujících témat: partnerství, rozvod (v případě rozvedených jedinců), rodina, volný čas, děti a životní tranzice v podobě prázdného hnízda. Začátek rozhovoru probíhal formou samovolného vyprávění jedinců příběhu jejich života, který zahrnoval důležité momenty v jejich životě. Metodu narativního rozhovoru jsem na začátku rozhovoru použila především pro odkrytí skrytých významů, které jedinec přisuzuje událostem ve svém životě. Nejen, že bych je prostřednictvím vzorce otázka-odpověď jen těžko odhalila, ale nemusely by se vůbec objevit

(Hendl 2008, s. 176). Následovala sada otázek, které byly zodpovídány náhodně dle plynulosti a návaznosti celého rozhovoru.

Před provedením analýzy jsem uskutečnila přepis dat a jejich zpracování jsem se rozhodla provést prostřednictvím programu MAXQDA. Jako metodu analýzy jsem zvolila tematickou analýzu v kombinaci s narativní analýzou, kterou jsem využila ke zkoumání prvotního vyprávění particpanta/ky o důležitých životních událostech. Tematickou analýzu jsem zvolila z důvodu, že se jedná o induktivní analýzu, prostřednictvím dat identifikující obecná témata, která je následně možné podrobně zkoumat skrze jejich jednotlivé složky (Ezzy 2002, s. 88). Narativní analýza mi následně umožnila na participanty/ky nahlížet jako na nedílnou součást analýzy a vzít tak v potaz jejich myšlenkové pochody (ibid., s. 95). K rozpoznání důležitých témat a opakujících se vzorců jsem použila otevřené kódování, prostřednictvím kterého jsem systematicky přiřazovala úryvky rozhovorů k předchozím tématům. Dále jsem za pomoci kódování obohacovala prvotní témata o další kategorie a faktory, které na počáteční témata mají vliv a které se v rozhovorech mnohdy opakovaly. Zvolila jsem si tedy způsob kódování zaměřující se na věty či odstavce v závislosti na velikosti úseku patřící do mnou nadefinovaného kódu (Hendl 2008, s. 247). Přičemž pro mě bylo zásadní nalezení témat souvisejících s nadefinovanými kódy (pozn. přehled kódů a jejich vzájemné souvislosti naleznete v příloze č. 2). Souběžně s kódováním jsem si zapisovala poznámky, prostřednictvím kterých jsem si v průběhu prvního čtení získaných dat utříďovala možné konsekvence a opakující se vzorce. Jako proměnné jsem si stanovila: pohlaví, věk, stav - manželství/rozvod, počet dětí, částečný/úplný odchod dětí z domova a časové rozmezí, kdy děti odešly z domova svých rodičů. To mi umožnilo lepší orientaci v rozhovorech, zároveň mi proměnné posloužily jako faktické údaje, které mohou mít vliv na odlišné prožití zkušenosti prázdného hnízda. Za pomoci myšlenkových map (viz. příloha č. 2 zobrazující klíčová témata a ovlivňující faktory) a získaných segmentů, které mi umožnily nahlížet na data ze všech rozhovorů jako na

vzájemně propojená v závislosti na mnou zvoleném kódu, jsem se hlouběji seznámila s daty. Následně jsem provedla druhé kódování, v jehož průběhu jsem doplnila anebo rozšířila stávající témata.

3.3 Analýza dat

3.3.1 Narativní analýza

Cílem narativní analýzy, kterou jsem použila při zpracování krátkého vyprávění participantů/ek na začátku rozhovoru, bylo odhalit, jaké životní tranzice v rámci partnerství a rodičovství jedinci považují za důležité a jak je vnímají. Přičemž charakteristikou obecného vzorce rodinného cyklu života se jeví sňatek, příchod dítěte, předškolní a školní stádium dítěte, kdy z výzkumných dat vyplývá, že při zkoumání kladení důrazu na určitá období je třeba zohlednit i počet dětí v rodině. Ohled je pak třeba brát především na skutečnost, že první zkušenost se jeví zpravidla jako významnější ve srovnání s druhou. Tuto skutečnost dokládá i vyprávění pana Hynka, který při reflexi studia svých dcer opakovaně upozorňuje na odlišné prožívání zkušenosti „poprvé“.

Pan Hynek: „S tím, že samozřejmě každý nástup mých dcer byl slavnostní záležitost, ale už to nebylo jako poprvý. Už jsme věděli, lidově řečeno, do čeho jdeme, co nás čeká.“

Zároveň je to však nejmladší dítě, které je školou povinné, jež tvoří významný mezník z hlediska rodinného cyklu. Stejně významný přelom pak nastává ve chvíli, kdy dochází k odchodu dětí z domova (Maříková 2000, s.67). Z hlediska výzkumu a získaných dat se v tomto ohledu jeví jako významný už první, byť jen částečný, odchod dítěte z domova. Za zlomové období, kdy děti poprvé opustily domov anebo došlo k omezení jejich přítomnosti doma, je považován nástup do mateřské školky anebo využívání školního internátu.

Ve všech vyprávěních se pak objevil vzorec v podobě posloupného seznámení s partnerem/kou, svatba, příchod dětí na svět a následovalo bydlení. Jediná paní Nataša nezmínila svatbu a začala

vyprávět podrobnosti o silném zážitku v podobě příchodu prvního dítěte na svět, který vstoupení do svazku manželského zastínil. Pocity s těšením se na příchod dětí zažívaly především právě ženy, které ve srovnání s muži věnovaly popisu této životní etapy mnohem větší prostor. To však neznamená, že by se do vyprávění mužů nepromítaly emoce týkající se dětí. Dítě jako pojítka vztahu označil pan František, který příchod dítěte na svět považuje jako zásadní událost v partnerském životě. Tato skutečnost odpovídá obecným vzorcům ve společnosti, kdy sociologický pohled na životní etapy dokládá, že dítě je nejdůležitějším aspektem, který se podílí na rovnováze manželství (Alan 1989, s. 315). Samotné partnerství pan František označuje jako výraznou změnu ve srovnání s životem bez partnerky. Jako nedílnou součástí rodinného života se pak jeví i společné bydlení. Což dokládá i výpověď paní Nataši, která vlastní rodinný dům označila jako začátek další šťastné etapy, kdy začali žít jako úplná rodina. To, jak jedinci kladli důraz na bydlení, se odvíjelo především od toho, zda bydleli sami či s rodiči. Vlastní bydlení pak nabývalo vyšších hodnot ve srovnání s bydlením sdíleným.

Pan Petr s paní Alenou, kteří oba prošli zkušeností s rozvodem, ani jeden nezmínili v příběhu svého života nového partnera a zaměřili se spíše na popis života před rozvodem a těsně po něm. Příčinu lze hledat v pojetí rozvodu jako významné tranzice v životních dráhách jedinců, kdy dochází k jejich novému formování (Alan 1989, s. 310). Mnohdy se setkáváme s odlišným pohledem na dopady pro ženy a muže. Přičemž pro ženy je charakteristická finanční tíseň a pro muže nedostatečný kontakt s dětmi (Dudová 2008, s. 28). Pan Petr i paní Alena byli oba vystaveni situaci, kdy se museli o děti postarat sami. Přizpůsobení se této situaci a samotná zkušenost rozvodu se tedy jeví jako faktor zastiňující vyprávění o nově navázaných partnerstvích.

Muži se během vyprávění příběhů svých životů jeví obecně více struční a strozí. Mimo vzorec, který se objevil ve všech vyprávěních, byly zahrnuty i negativní vlivy na etapy života jako je úmrtí blízkého příbuzného (zpravidla matky/otce anebo tchýně/tchána) anebo v případě

paní Nataši její studium, které ona sama nahlíží jako něco, co narušilo rodinný život. Její manžel však situaci vnímá rozdílně a vůči jejímu studiu zaujímá pozitivní postoj. Z vyprávění všech participantů/ek vyplývá, že je to právě partnerský a rodinný život, zahrnující narození dětí, který hraje v životech jedinců bezesporu nejdůležitější roli. Toto zjištění pak v měřítku české společnosti není nijak překvapivé, neboť zejména rodina dosahuje nejvyšších hodnot na hodnotovém žebříčku mužů i žen. Přičemž se nejedná o krátkodobý trend. Ženy pak mírou významnosti, kterou rodině připisují, mírně převyšují muže. Zatímco v partnerství je tomu naopak (Hašková 2003, s. 4).

3.3.2 Postoje k tradičnímu uspořádání

Z pohledu dělby práce v domácnosti mezi partnery dochází k proměnám v závislosti na životních etapách jedinců. Z analýzy dat je patrné, že stále přetrvává konvenční rozdělení týkající se soukromé a veřejné sféry. Soukromá sféra života v moderní společnosti zahrnuje neplacenou péči o domácnost a rodinu, přičemž je ze sociologického hlediska často připisována právě ženám. Na druhé straně je svět veřejné sféry, kterému dominují muži. Charakteristickými rysy jsou placená práce, politika a veřejné angažování (Maříková 2000, s. 125). V souladu s tímto způsobem uspořádání jsou i výsledky pocházející z výzkumu, čerpajícího ze souboru dat *Proměny 2005*, které potvrzují dominanci tradičního uspořádání domácností v českém prostředí (Vohlídalová 2007). Do souvislosti s ženskými pracemi, které muž nevykonává, je dááno žehlení.

Pan Ivan: „Do toho jsem se teda ještě nepustil. Věřím, že jsou chlapi, který dokážou žehlit..to je otázka cviku.“

Pan Roman: „Jedno jediný, co nedělám, je žehlení.“

Žehlení se tedy jeví na základě výpovědí pana Ivana a Romana jako hraniční aktivita, která i přes pomoc muže s tzv. ženskými pracemi nezapadá do představ o tom, co by měl muž dělat. Dokládá to i skutečnost, kdy jedinci vypovídají o podílení se na ženských pracích

anebo pomoci, přičemž jsou zmiňovány aktivity, jako je vysávání a mytí nádobí. Absence žehlení je evidentní.

Výhrady v pomoci ze strany muže v určitých úkonech spojených s dělbou práce v domácnosti lze spatřit i v již zmíněném výzkumu zaměřeném na dvoukariérová partnerství. Přestože tento typ soužití očekává větší míru angažovanosti muže v domácnosti, tak ženy ani v tomto případě od mužů neočekávají pomoc s praním anebo žehlením (Dudová 2006, s. 61). Dokonce se můžeme setkat i s tím, že jsou to právě samy ženy, které přispívají svým postojem k posilování genderových stereotypů v rámci dělby práce. Způsob, jak tak činí, je zjevný z jejich vnímání odlišných předpokladů mužů starat se o děti. Představy se pak nezdá týkat nedostatečné či omezené schopnosti postarat se o dítě (Maříková 2012, s. 112-114).

Zahrada a s ní související práce se jeví jako záležitost, o kterou se muž se ženou zpravidla dělí. Domácnost a péče o ní je tedy ve všech případech přisuzována manželce. V souvislosti s atributy tradičního uspořádání domácnosti se vyjadřuje pan František, který skrze své vyjádření poukazuje na potřebu upozornění ze strany své partnerky, aby vykonal činnost související s domácími pracemi:

„Jako prostě abych běžel a dělal to sám, to jako né. To musí bejt, jak se říká s rámusem (smích). To se nesmí ustoupit, jakmile to začne chlap dělat sám, tak už se toho nezbaví.“

Postoj pana Františka lze zařadit do řady podobných taktik mužů objevujících se v knize Jeana-Claude Kauffmana (*La Trame conjugale – Předivo manželského života*). Kromě nevykonávání prací vyžadovaných ze strany manželky do doby než na ně manželka sama upozorní, lze dále pozorovat například předstíranou neschopnost vykonávat určité činnosti či nevědomost potřeby určitého úkonu. Konkrétními příklady pak mohou být nejen práce související s domem a domácností, ale i podílení se na vykonávání tzv. ženských prací, kterým se muži záměrně vyhýbají. Ať

už se jedná o již zmiňované žehlení anebo například praní špinavého prádla (Singly 1999, s. 110).

Stejně vyhraněný názor, v souvislosti s tradičním rozdělením domácích prací, má i paní Alena, která výpomoc s pracemi od partnera, jež označuje jako ženské, nevíta a vnímá pomoc negativně. Pohled žen na dělbu práce se pak liší od vnímání mužů především tím, že ženy vykonávání ženských prací chápou v souvislosti s rolí žen jako matek, v souvislosti s mateřskou dovolenou anebo stereotypizací založenou na přiřazování péče o domácnost ženám. Zajímavé je, že paní Eva přestože se vyhrazuje vůči striktnímu rozdělení povinností při dělbě práce, tak z jejího rozhovoru vyplývá, že u nich v době intenzivní péče o děti k dělbě docházelo a to vlivem manželova časově náročného zaměstnání. Totožné vyjádření sdílí i paní Nataša, která se k rozdělení rolí v domácnosti a v rámci péče o děti vyjadřuje takto:

„Nebylo to u nás jako v jinejch rodinách. Že jsme si rozdělili role. Že já jsem ta matka, co se stará o ty děti a on vydělává.“

V rodině paní Nataši v době intenzivní péče o děti odpovídala dělba práce vzorci žena na mateřské dovolené a muž v zaměstnání. Přesto je zde patrné, že pomoc ze strany manžela zde byla, dle reflexe paní Nataši, intenzivnější, a to i navzdory pracovnímu vytížení manžela. Vyšší vzdělání paní Nataši se zde může jevit jako faktor mající vliv na rovnocenné uspořádání rolí v domácnosti. Vliv vzdělání promítající se do názorů na postavení žen a mužů zde však nelze jednoznačně zachytit. Očekávání vztahu v podobě vyššího vzdělání a názorů zastávající rovnocennou dělbu práce přímo nepotvrzují, a tak se vzdělání jedinců nejeví jako zásadní faktor ovlivňující jejich názory. Jedinci zastávající striktní rozdělení dle tradičních vzorců obecně disponují stejným vzděláním jako ti, u kterých jsou patrné prvky zastávající rovnocennosti.

3.3.3 Faktory ovlivňující proměny volného času s ohledem na gender

Mateřská dovolená, časově náročné zaměstnání, péče o děti jako taková a rozvod lze vnímat jako faktory formující se a získávající svoji podobu skrze princip lidského jednání a rozhodnutí, jež mají vliv na proměny volného času jedinců. Společně s rozhodnutím jedinců však nesmíme přehlížet již zmiňované vzorce a hodnoty ve společnosti, které ovlivňují jejich jednání. Je to právě rodina, která tvoří prostor, v němž tyto nerovnosti v podobě odlišných rolí a vzorců chování mají svůj základ (Maříková 2000, s. 65-66). Zmíněné faktory se pak stávají nejen odůvodněním rozdělení domácích prací určitým způsobem, ale také důvodem narušení tradičních vzorců, jež jsou formovány skrze rozdělení ženské a mužské práce.

A) Rozvod

Zkušenost s rozvodem se jeví jako činitel, jenž smazává tradiční představu o rozdělení povinností v domácnosti. Pan Petr i paní Alena prošli zkušeností rozvodu, přičemž oba dva měli děti ve své péči. V případě paní Aleny probíhala ještě rok střídavá péče o jejího syna. Oba měli na starost celou domácnost včetně péče o děti. V obou případech situace zapříčiněná rozvodem vedla k omezení volného času rodičů, v jejichž péči děti zůstaly a kteří tak zastávali veškerou péči o domácnost a rodinu a zároveň byli zaměstnaní. Pan Petr v souvislosti s rozvodem hovoří následovně:

„(...) asi jsme nějak fungovali, každé, co mohl...jenomže pak přišlo to, že ona přestala vařit, přestala prát, přestala uklízet, začla prostě žít sama pro sebe. Všechny tyhle práce jsem začal dělat sám.“

Znamená to, že model v podobě ženy na mateřské dovolené a muže v zaměstnání se vlivem rozvodu kompletně proměnil. V případě paní Aleny se nejednalo o tak výraznou změnu, neboť se nechala slyšet, že již

před rozvodem zastávala veškerou péči o domácnost a děti sama. Je zde tedy patrné odlišné prožívání totožné zkušenosti ženou a mužem.

B) Časově náročné zaměstnání

Dalším faktorem nabourávajícím tradiční rozdělení v domácnosti se jeví časová náročnost zaměstnání a s ní spojený nástup do zaměstnání po mateřské dovolené. Podíváme-li se na situaci v českém prostředí, tak zjistíme, že aktivita žen v pracovní sféře se pomalu a jistě stává stejně běžnou jako aktivita mužů (Maříková 2000, s. 90). Při bližším pohledu na názory mužů a žen týkajících se jejich postojů vůči kariéře zjistíme, že jejich názory se téměř neliší a důležitost, kterou připisují profesi a s ní spojené kariéře, je stejná (Vohlídalová 2006). Při posuzování hodnot, jež jedinci připisují nejen pracovní sféře, ale i rodině je třeba zohlednit vzdělání. U žen i mužů můžeme reflektovat, že s rostoucím vzděláním dochází k významnému nárůstu názoru v podobě důležitosti profesní sféry (ibid. s. 69-70). Paní Marie, s dosaženým vysokoškolským stupněm vzdělání, zmiňuje s ohledem na její profesní život výpomoc s péčí o dítě. Péči o dítě ve chvíli, kdy paní Marie byla v zaměstnání, přebírala především babička (pozn. tchýně paní Marie) společně s manželem paní Marie. V ostatních rodinách se však objevoval pouze model v podobě časově náročného zaměstnání muže, jenž měl vliv na menší angažovanost partnerů v péči o děti. Tento model charakteristický převažujícím časem stráveným v zaměstnání muže ve srovnání s časem věnovaným dětem se objevuje i v rozhovorech výzkumu zaměřeného na životelství mužů a žen (Maříková 2012, s. 110).

To, jak faktor časově náročného zaměstnání vstupoval do výchovy dětí a péče o ně, má dvě podoby. Tu první lze zaznamenat z vyprávění paní Nataši, která roli svého manžela v péči o děti hodnotí jako nadstandardní s ohledem na jeho angažovanost v rámci starání se o děti. Pan Ivan svou manželku doplňuje a ve své výpovědi potvrzuje slova jeho manželky. Reflexe společného podílení se na péči o děti pak doplňuje o vnímání většího podílu času na péči o děti ze strany jeho manželky.

Obdobný typ angažování se manžela v péči o děti je patrný i z výpovědí paní Evy a jejího manžela pana Hynka. Pan Hynek v sebereflexi pak vyzdvihuje především výpomoc s domácností s ohledem na poskytování manželce více času na péči o děti. Výpověď jeho manželky pak zahrnuje zaznamenání pomoci jejího partnera během víkendů se školními povinnostmi dětí anebo zajišťování dopravy ze zájmových kroužků. Do stejné kategorie lze zařadit i výpomoc manžela paní Sylvy, která se k společnému podílení se na péči o děti vyjadřuje následovně:

Paní Sylva: „Celejch deset let během mateřský byla ta práce na mě. Ale manžel pomáhal, co měl síly, pomáhal.“

I přes výše zmíněné zaměstnání paní Marie v době intenzivní péče o dítě je patrné, že i v jejím případě se pomoc manžela odvíjí s ohledem na jeho zaměstnání. Společně s paní Sylvou pak pomoc ze strany manželů reflektují skrze volnočasové aktivity s dětmi, které jsou pak zmiňovány i jejich protějšky. Paní Sylva doplňuje výpomoc s vařením. První typ podílení se manžela na péči o dítě se na základě pohledu žen i mužů jeví jako typ charakteristický zapojením muže v rámci možností, které jsou vymezeny časem jeho zaměstnání. Do opakujících se činností v rámci zapojení manželů do péče o děti lze zařadit zajišťování dopravy, ať už na zájmové činnosti či do školy, doprovod na lékařské prohlídky anebo trávení volného času, v podobě dovolených v případě pana Romana anebo různých aktivit. Jejich zvýšená angažovanost pak probíhá především během víkendů, tedy v době, kdy nejsou v zaměstnání. Na víkendy je pak nahlíženo jako na čas, kdy se muži snaží svým manželkám vypomoci s péčí a výchovou dětí.

Paní Eva: „(...) prostě on fungoval o těch víkendech, on jezdil domů vždycky dlouho.“

Pan Ivan: „Zas třeba jsem se to snažil vynahradit o těch víkendech, aby si odpočinula.“

Stejné výsledky, které potvrzují, že muži v roli otců pomáhají v péči o děti v rámci možností stanovených jejich zaměstnáním, přináší i již

zmiňovaný výzkum z českého prostředí (Dudová 2008, s. 96). Výjimkou je situace paní Aleny, která měla na starost péči o domácnost i děti sama, a to i v období před rozvodem. Jedná se tak o druhý typ reflexe vlivu zaměstnání na pomoc s péčí o děti ze strany partnera.

Paní Alena: „Péči o děti jsem měla já a péči o domácnost taky jenom já.“

Důvodem pro neaktivitu ze strany manžela paní Aleny pak nebylo jenom časově náročné zaměstnání, ale i vykonávání práce kolem domu a jeho lhostejnost. Velkou změnu pro ni pak byl v tomto ohledu rozvod, a to především z hlediska péče o domácnost, jež pro ni přestala být stresující a zároveň péče o děti v pozdějším věku nebyla tak intenzivní, jako když byly malé. Rozvod tedy s ohledem na dělbu práce v domácnosti hodnotí paní Alena pozitivně. Na rozdíl od pana Petra, pro něhož vyústění v podobě rozvodu znamenalo převzetí veškerých povinností souvisejících s domácností a péčí o děti, o které se před tím s manželkou dělili. S ohledem na zaměstnání vidí pan Petr výhodu v podobě časové flexibility živnostenského podnikání, jež mu umožňovalo zvládat danou situaci.

C) Mateřská dovolená

Třetím faktorem mající vliv na dělbu v domácnosti a péči o ní je mateřská dovolená. V souvislosti s rozhodnutím týkajícím se mateřské dovolené se u všech jedinců jednalo o volbu, které očividně nepředcházelo zvažování jiných alternativ nežli čerpání mateřské dovolené ženou, zatímco muž byl v zaměstnání. Tomuto uspořádání pak odpovídalo rozdělení péče o děti, které většinou zastávaly ženy. Předchozí zjištění týkající se vlivu zaměstnání nám přineslo výsledky v podobě toho, že dominantním vysvětlením převažující péče ze strany ženy se stává náročnost partnerova zaměstnání, a to jak z pohledu ženy, tak i muže. Podívejme se tedy nyní, jakou roli zde hrají ženy v roli matek pečovatelek na mateřské dovolené a jak je jejich úloha nahlížena nejen ženami, ale i muži. Z reflexe žen týkající se mateřské dovolené je zřejmé,

že se tímto rozhodnutím necítí být poškozené. Naopak jsou z jejich výpovědí patrné pocity přirozenosti a mateřských pudů, které dosvědčují, že matky na mateřskou dovolenou nepohlíží jako na vyústění nátlaku společnosti, ale jako na přirozený úděl žen.

Paní Sylva: „Moc mě to bavilo bejt na mateřskej. Takže zatímco to plný starání o rodinu mě naplňovalo úplně maximálně, tak chození do práce mě nenaplňovalo vůbec.“

Zajímavá je pak v tomto ohledu reflexe pana Ivana, který nahlíží na mateřskou dovolenou z hlediska náročnosti stejně jako na zaměstnání.

Pan Ivan: „(...) ono se tomu říká nesprávně mateřská dovolená, ale dovolená to není. Je to náročný, možná i náročnější než někde pracovat (...).“

Přestože je rozhodnutí týkající se mateřské dovolené čerpané ženami pojímána muži i ženami převážně jako něco samozřejmého a jednoznačného, lze v souvislosti s výchovou a péčí o děti zaznamenat i rozhodnutí, která jsou oběma partnery učiněna na základně vlastního zvážení bez ohledu na obecné vzorce a jednání ve společnosti. Paní Sylva a pan Roman se v této souvislosti jednoznačně shodují v zaujímání postoje k hlídání dětí rodiči či využívání mateřské školky. Záměrně čerpali dovolenou tak, aby děti nemusely být na hlídání u rodinných příslušníků a věnovali jim tak veškerou péči, kterou mohli.

Pan Roman: „Ty dovolený odděleně, nám to přišlo normálně, že bychom jim měli zajistit to nejlepší, co může bejt.“

Takové rozhodnutí je pak diametrálně odlišné od situace paní Marie, která využívala v době péče o dítě v raném věku pomoc babičky z důvodu zaměstnání. Situace, kdy dochází k nutnosti nalezení alternativního způsobu hlídání a péče o děti, je pak charakteristická především pro rodiny, kdy mají zaměstnání jak muži, tak ženy podobnou hodnotu a dochází tak ke konfliktům týkajícím se nedostatku času na domácnost a péči o dítě (Matoušek 1997, s. 36).

3.3.4 Proměna trávení volného času

Změny týkající se volného času přicházejí již s první zkušeností nepřítomností dětí doma. V případě paní Evy se jednalo o dobu, kdy všechny tři děti nastoupily do mateřské školky a ona najednou byla doma sama. Pan Petr reflektuje před úplným odchodem svých dětí obdobnou zkušenost v době, kdy obě jeho děti začaly dojíždět na internát a domů se vracely jen na víkendy. Odchod dětí z domova v jejich pozdějším věku a s ním spojená proměna volného času se pak prolíná s dodatečnou péčí o děti, neboť se jedná o výrazný faktor, který do volného času vstupuje skrze dělbu práce, jenž formuje povinnosti partnerů. Do souvislosti s touto péčí jsou pak dávány především praní, žehlení a vaření, kdy v případech zkušenosti s částečným odchodem dětí z domova dochází k častější dodatečné péči o děti. Jedná se tak o kompenzaci absence této péče v době nepřítomnosti dětí. Výrazný vliv zde má pak to, zda se děti vrací o víkendech domů pravidelně či nikoliv. Péči o ně, zahrnující především vaření, má na starost zpravidla matka. Ženy v domácnostech, kde se jedná o úplný odchod dětí z domova, anebo kombinaci úplného odchodu s částečným odchodem jednoho dítěte, se shodují, že méně vaří a i praní a žehlení není v takovém množství. Volný čas je tedy omezen u žen, nikoliv u mužů, a to tak, že omezení je přímo úměrné četnosti návratu a počtu dětí, kterým je dodatečná péče věnována.

Podíváme-li se na proměnu volného času po částečném/úplném odchodu dětí z domova jedinců mající zkušenost s rozvodem, tak zjistíme, že obě dvě skupiny reflektovaly proměnu volného času po odchodu dětí z domova, kdy jim čas začal umožňovat věnovat se svým koníčkům a zálibám. V případě paní Aleny zde svou roli sehrály i finance, kdy po rozvodu nebyl na volnočasové aktivity čas ani peníze. Jak již bylo zmíněno, z hlediska porozvodové situace jsou to právě ženy, které se dostávají do znevýhodněné pozice z hlediska financí. To vše se pak dvojnásobí v případě, že muž svojí bývalou rodinu finančně nadále nezabezpečuje a veškerý chod domácnosti a zajištění dětí spadá do rukou matky – samoživitelky. Model dvoupříjmové rodiny se tak rázem

mění v model rodiny s jedním příjmem. Nerovné podmínky mužů a žen ve stejné situaci lze pak spatřovat v konvenční představě žen, které se mimo své profese věnují rodině a domácnosti, přičemž tato činnost na rozdíl od profesní sféry, jež dominují muži v roli hlavního živitele rodiny, není finančně ohodnocena (Dudová 2008, s. 28-29). Tato skutečnost se stává viditelnou právě ve chvíli rozvodu, kdy žena, doposud nehodnocena přímo za svoji aktivitu vůči rodině a domácnosti, nyní přichází o prestiž, kterou jí dodával manžel v podobě sdílení úrovně jeho profesní dráhy (Singly 1990 in Singly 1999, s. 114).

Při pohledu na záliby a koníčky v průběhu intenzivní péče o děti zjistíme, že muži se věnovali svým koníčkům v průběhu péče o děti ve větší míře nežli ženy. Srovnatelné výsledky týkající se volného času mužů lze zaznamenat i ve výzkumném šetření rodiny staršího středního věku (Sýkorová 1996).

Pan Roman: „Počítače a kaktusy, i když byly malé, a focení teď.“

Pan František: „Jsem kolikrát nemohl jít, když nebylo hlídání. Anebo jsem trampoval a myslivost.“

Je zde sice patrné omezení s ohledem na hlídání anebo věk dětí, ale přesto ti, kteří koníčky měli, se jim věnovali ve větší míře nežli ženy. Věk dětí jako důležitý faktor při proměně volného času a možnosti věnovat se svým koníčkům reflektoval i pan Petr. Vyšší věk dětí charakterizoval jako příležitost věnovat se svým koníčkům a zálibám. Společně s panem Hynkem tak označili věk 10 let jako hranici určující pozitivní proměnu v množství jejich času, který mohli věnovat svým koníčkům a zálibám. U žen změna týkající se většího času na vlastní záliby nastala až ve chvíli, kdy děti doma nebyly trvale přítomny. Kromě paní Aleny, která zmiňuje občasné a velmi nepravidelné cvičení, se tedy žádná z žen během intenzivní péče o děti nevěnovala žádnému koníčku a volný čas tak trávil aktivitami především s dětmi. Zajímavá je reflexe očima paní Sylvy ve srovnání s názorem jejího manžela, kdy se paní Sylva ke svým a

manželovým zálibám v průběhu intenzivní péče o děti vyjádřila následovně:

Paní Sylva: „Jinak jsme opravdu vždycky žili jenom pro rodinu. To byla jediná náplň. Nenapadlo nás mít nějaký vedlejší koníčky, zájmy.“

Zatímco její manžel pan Roman přestože reflektoval omezení v podobě péče a hlídání dětí, tak se svým koníčkům věnoval i během raného věku jejich dětí. Je zde tedy patrný rozdíl ve vnímání stejné zkušenosti očima ženy a muže v rámci manželství. Na druhou stranu i ženy se nechávají slyšet, že nepravidelně či v pozdějším stádiu péče o děti měly možnost věnovat se svým koníčkům. S tímto tvrzením se ztotožňuje paní Sylva, paní Alena a paní Eva.

Dalším faktorem vstupujícím do proměny volného času je i péče o vlastní rodiče, která souvisí s načasováním jednotlivých událostí v životě jedinců. Paní Marie, tak v souvislosti s větším množstvím času, jež se jí naskytlo díky částečnému odchodu jejího syna z domu, zmiňuje péči o maminku. Tato starost jí tak de facto nahradila péči o syna, a tudíž zde vliv odchodu dítěte z domova na volný čas není tak výrazný. Nejedná se o situaci v českém prostředí nějak výjimečnou. Data ISSP z roku 2011/2012 dokládají, že v České republice poskytuje péči nemocným členům své rodiny celkem 23% osob, přičemž zhruba 60% jsou právě ženy (Hamplová 2014). Volný čas je tedy ovlivňován nejen samotnou skutečností, že došlo k úplnému či částečnému odchodu dětí z domova, ale svoji nezastupitelnou roli zde hraje i to, jak často se děti vracejí domů, péče o vlastní rodiče, rozvod, časově náročné zaměstnání a s ním spojená dělba práce v domácnosti, tedy kdo zastává roli živitele a kdo má na starost pečování o děti.

3.3.5 Partnerství

Pohled na proměnu partnerství očima mužů i žen se jeví jako velice rozmanitý a opět se neobejde bez řady faktorů, které je zde potřeba zohlednit. Jedním z nich je i rozvod, kdy v případě pana Petra, jenž měl děti v péči pouze on, došlo k odsunutí partnerského života do pozadí. Následnou nepřítomnost dětí doma vnímá jako posun k častějšímu trávení volného času s partnerkou. Kromě pana Petra reflektoval tuto proměnu i pan Roman. Paní Alena, která prošla zkušeností s rozvodem, až když děti byly starší, nereflektovala vliv péče o děti na její partnerský život. Čas, který dříve trávila s dětmi a společnými aktivitami, nyní tráví společně s partnerem. Přičemž partnerovo časově náročné zaměstnání se jeví jako další faktor vstupující do trávení společného času obou partnerů.

Paní Alena: „I když teď jsem začla druhou práci, takže se snažim, když je přítel v práci a já jsem tu sama, jakoby si ten víkend doplnit tou prací, abych se jakoby zabavila.“

Paní Alena pak v souvislosti s volným časem bez partnera zmiňuje výplň času v podobě dalšího zaměstnání. Obdobnou situaci popisuje paní Nataša, jejíž volný čas je ovlivňován studiem, které jí zabírá značnou část volného času. Důležitost vlivu časově náročnému zaměstnání na volný čas partnerů pak vnímají mimo paní Aleny a paní Nataši další dvě ženy a dva muži.

Pan Hynek: „Prostě z práce se pro ní zastavuju. Přivezu ji domu. Dáme si kafe. Řekneme si, co a jak. (...) Potom chvíli děláme nějaké drobnosti, protože jak už jsem říkal, toho časovýho prostoru už tolik není.“

Paní Eva: „Jelikož manžel je docela dost vytíženější a chodí domů, když to tak řeknu večír..“

Dále jsou to především ženy, které vnímají proměny v partnerství především tak, že mají prostor věnovat více času trávení se svým manželem. Absence přítomnosti dětí tedy potlačuje rodičovské

povinnosti. Namísto toho vzniká prostor pro citlivější vnímání svého partnera/ky (Matoušek 1997, s 62-63). Což se projevuje v reflexi nejen žen, ale i pana Romana, který se k proměně partnerství vyjádřil následovně:

„Intenzivněji se vnímáme, kort o dovolený, v době, kdy jsme spolu.“

Ostatní muži odlišné pocity ve vnímání partnerství nerefletovali. Z výpovědí manželského páru pana Františka a paní Marie je patrné, že zde hraje vliv věk a s ním spojené stárnutí a vývoj, který se jeví jako důsledek stereotypního partnerského života, na jehož proměnu nemá částečný odchod dítěte z domova vliv. Dana Sýkorová pak naopak ustavení „prázdného hnízda“ nahlíží jako na vysvětlení příčiny odhalení těchto příznaků. Neboť díky němu podle ní dochází ke vzniku prostoru pro intenzivnější vnímání vztahu a následnému odhalování dříve neuvědomovaných procesů souvisejících s během času mající vliv na manželství (Sýkorová 1996, s 38). Přesto si pan František všiml, že pozornost, která byla dříve věnována ze strany jeho manželky synovi, se nyní více obrací k němu. Lze zde tedy spatřovat prvky intenzivnějšího vnímání ze strany ženy k jejímu manželovi. Tento názor sdílí i paní Nataša:

„Teď se víc jako zajmám o toho manžela. Bych řekla. A on o mě.“

V nahlížení na proměny partnerství je třeba zohlednit i ukotvení jedinců v rámci rodinných vztahů zkoumaných prostřednictvím společných návštěv rodiny po úplném/částečném odchodu dětí z domova. Odpovědi zahrnující možnost „navštěvujeme společně“ jsou doplňovány o alternativu „zvlášť“. Jedná se tedy o ukazatel jednotnosti partnerství a zároveň se jedná o aktivitu, kterou partneři vykonávají společně a to bez vlivu nepřítomnosti dětí doma. Jsou to právě vztahy s rodinnými příbuznými, které i v době čím dál tím většího rozšiřování individualizace tvoří oporu a pomoc v různých životních situacích. Od

zajišťování sociálního kapitálu podpory a pomoc až po finanční podporu (Singly 1999, s. 68-77). To, že nukleární rodina neexistuje příčinou procesu individualizace mimo veškerou síť příbuzenstva, se domnívá i významný sociolog Anthony Giddens, který přestože reflektuje proměnu těchto sítí, tak je nepovažuje za zaniklé (Giddens 2012, s. 107). Součástí podpůrné sociální sítě rodiny jsou pak nejen příslušníci úzké či širší rodiny, ale i známí a přátelé, kteří svojí rolí přispívají k překonávání určitých životních tranzic (Matoušek 1997, s. 74). Příkladem situací, kdy pak může být podpora ze strany této sítě užitečná je mimo narození dítěte, sňatku či rozvodu i zkušenost s odchodem dětí z domova, kdy partneři čelí nově vzniklé situaci a okolnostem, které jí provázejí.

Do vztahů s příbuznými a rodinou pak mimo jiné vstupuje i vzdálenost, která výrazně ovlivňuje to, zda příbuzní či úzká rodina ze strany ženy či muže je navštěvována více či méně často. Úmrtí matky se v případě paní Nataši jeví jako faktor mající vliv na vztahy s otcem, kdy setkávání s rodiči jejího manžela je častější. Návštěvy partnerových/činých rodičů pak kompenzují rodinu všude, kde rodiče jednoho z partnera již nejsou přítomni. Nelze tedy říci, že by docházelo k tomu, že jedinci, kteří nemají možnost navštěvovat vlastní rodiče, žijí mimo síť rodinné podpory. Dokládá to nejen výpověď paní Aleny, která z okruhu nejbližšího příbuzenství upozorňuje na časté trávení volného času s rodiči jejího partnera. Rodiče jsou pak dávání do souvislosti i s již zmiňovanou péčí ze strany paní Marie. V obou případech se jedná o výplň nově vzniklého času vlivem nepřítomnosti dětí. Jako významné se pak jeví vztahy se známými a přáteli, přičemž pan Hynek se svojí manželkou paní Evou upozorňují na jejich nezastupitelnou roli v jejich životech po částečném odchodu dětí z domova. Návštěvy přátel u nich taktéž tvoří naplnění času, který vznikl nepřítomností dětí doma.

Pan Hynek: „(...) asi samozřejmě tu díru v dennodenním styku pokrejavaj ty známí.“

Přičemž polovina participantů/ek se nechala slyšet, že známé a přátele navštěvují dohromady. Svoji nezastupitelnou roli zde hraje i to, zda docházelo k návštěvám přátel i před odchodem dětí z domova. Neboť paní Marie a paní Sylva se obě shodují na tom, že návštěvy netvoří důležitou část jejich životů a od toho se i odvíjí jejich nemožnost na otázku odpovědět. Souhrnně tedy z výpovědí vyplývá, že většinově dochází ke společným návštěvám. Ze strany mužů je pak ve dvou případech upozorňováno na velmi výjimečné případy, kdy se jedná o setkání bez manželky/partnerky.

Stejně jako odchod dětí z domova nemá vliv na společné navštěvování rodinných příslušníků, tak z hlediska sounáležitosti nedochází k proměně ani v řešení problémů, které po odchodu dětí z domova řeší jedinci společně stejně jako před odchodem. V případě zkušenosti s rozvodem, pak v případě paní Aleny dochází k řešení problémů týkajících se dětí společně s bývalým manželem, přestože v době jejich manželství problémy řešila převážně paní Alena. U pana Petra pak došlo k zpretrhání veškerých kontaktů s jeho bývalou manželkou, problémy týkající se dětí a jejich společného života tedy po rozvodu řešil bez matky dětí. Mimo případy s rozvodem se obecně v tomto ohledu partnerská sounáležitost jeví jako stálá a neměnná.

Podíváme-li se na změny manželského života po odchodu dětí z domova z pohledu dat zaměřených na rodinu staršího středního věku, tak zjistíme, že ve výsledcích převažují odpovědi týkající se toho, že nebyly zaznamenány žádné změny. Přičemž muži tuto možnost volili častěji než ženy (Sýkorová 1996, s. 34). Obdobné vyjádření projevili i pan Hynek a pan Ivan. Z celkového pohledu muži pocítovali změny méně ve srovnání se ženami. Z výpovědi pana Ivana, který proměny v partnerství nereflektoval kvůli vytížení, vyplývá, že mimo vlivu nepřítomnosti dětí doma do partnerského života vstupuje nejen jeho časově náročné zaměstnání, ale i manželčino studium.

3.3.6 Zkušenost s odchodem dětí z domova

Nyní bych ráda upřela pozornost nejen na individuální reflexi participantů/ek na zkušenost s částečným či úplným odchodem dětí z domova, ale i na to, jak vnímají pocity, které prožívají jejich partnerky/ři. Všichni muži, kteří žijí s matkami svých dětí, upozorňují na odlišné vnímání nepřítomnosti dětí očima jejich partnerek. Jako důvod pak pan Ivan uvádí více času, který jeho žena s dětmi trávila ve srovnání s ním. Pan Hynek tuto skutečnost dává do souvislosti s pečovatelskými pudy, které souvisí s tendencí jeho partnerky starat se o rodinu. Pan František odkazuje k odlišnému vztahu mezi matkou/dítětem a otcem/dítětem. Ženy se na rozdíl od mužů k názorům partnera nevyjadřují. Jak ženy, tak muži pak nahlíží na odchod dětí z domova jako přirozenou součást života, na kterou se nepřipravovali a která přišla stejně jako jiné životní etapy.

Přestože se pan Petr i paní Alena nacházeli po rozvodu v téměř totožné situaci, jejich pohledy na odchod dětí z domova se odlišují. Alena projevila obavy týkající se především syna, o jehož osamostatnění se měla jisté pochyby. Jeho odchod z domu provázela větší pocit nejistoty, než když tak učinila dcera, která se osamostatnila o rok dříve. V kontextu svého vyprávění o tom, jak se rozhodl odejít z domova i syn, se paní Alena vyjádřila tak, že si uvědomila:

„(...) že už mě vlastně nepotřebujou. Že mě budou potřebovat vždycky, ale takový to maminkovský už tam není. A já jsem to teda hodně těžce nesla.“

Ve srovnání s panem Petrem se její výpověď týkající se prožití zkušenosti jeví více emocionální. Pan Petr vyjádřil zcela odlišný postoj:

„Já jsem je nechtěl k sobě poutat nějakým velkým poutem, protože jsem věděl, že děti jednou musej opustit tu rodinu, ten rodnej dům, takže ani jsem jakoby nechtěl, aby ten vztah byl nějak obrovsky spjatej.“

Ve výpovědích žen se mísí smutek z prázdného domu, pláč anebo obavy týkající se jejich dětí. Totožné pocity smutku týkající se mateřství či role matky související s odchodem dětí z domova zažívaly i ženy participující na výzkumu zaměřeném nejen na genderové odlišnosti ve vztahu k odchodu dětí z domova (Mitchell, Lovegreen 2009, s. 1663). Přestože i někteří muži reflektují obavy, nejedná se o tak intenzivní prožívání, jako je tomu u žen. Vysvětlení odlišného prožívání mužů a žen lze hledat v uchopení mateřství a otcovství souvisejících nejen s péčí o děti, ale i se vztahy otce a matky s dětmi. Vztahy mezi rodiči a jejich dětmi jsem podrobila zkoumání nejen přímými otázkami na vztahy s dětmi, vnímání jejich přítomnosti a jejich případnou proměnu, ale také skrze otázky týkající se četnosti a druhu kontaktu, způsob trávení volného času s nimi s ohledem na proměnu od doby, kdy byly děti malé až do současnosti, s ohledem na jejich více či méně pravidelnou přítomnost.

Vztahy s dětmi je třeba reflektovat již od jejich narození. To, že vztah matky k dítěti je mnohem více intenzivní nežli pouto mezi otcem a dítětem, dokládají výpovědi dvou matek týkající se očekávání a samotného příchodu dětí na svět.

Paní Alena: „(...) na děti jsem se teda strašně těšila.“

Paní Nataša: „Zanechá to největší emoční zážitek, prostě narození dětí.“

U mužů se podobně reakce neobjevovaly. Muži často v souvislosti s dětmi zdůrazňují běžný vztah otce s dětmi, který je založen na lásce, kterou zmiňují pan Roman a pan Ivan. Na vliv věku v souvislosti s proměnou vztahu rodiče a dítěte pak upozorňuje pan František společně s panem Hynkem. Kdy v případě pana Františka se jedná o faktor, který vedl k osamostatnění se dítěte a jeho vlastních zájmů. O synovi mluví následovně:

Pan František: „(...) už je jako dospělej, už do toho nemůžu zasahovat. On by mě stejně neposlouchal. On ví všechno nejlíp.“

Věk se tedy v tomto případě jeví jako prvek, který staví pomyslnou hranici mezi otce a syna. Na druhou stranu pan Hynek efekt věku vnímá naprosto odlišně, a to tak, že časem a vyšším věkem jeho dcer dochází k nalezení společného průsečíku názorů, přispívající k harmonickému vztahu. Stejným způsobem nahlíží vliv věku i Pan Petr, který také reflektoval proměnu dětí a jejich formování v průběhu jejich stárnutí. I z jeho výpovědi je patrný vliv věku dětí na jeho vztah s nimi, který se tak proměňoval a směřoval k porozumění ze strany dětí. K dané problematice se vyjadřuje následovně:

Pan Petr: „Takže pak se člověk jakoby dočká konečně třeba nějakýho vděku za to, že člověk jim jako dokáže poradit.“

Zatímco muži reflektovali vliv věku a ve dvou z pěti případů projevili otevřenou lásku k dítěti, tak ženy byly v tomto ohledu poněkud zdrženlivější a jejich citový vztah k dětem lze spatřovat spíše ve vnímání potřeby kontaktu s dětmi a vnímání jejich přítomnosti, zpravidla spíše nepřítomnosti. Citlivější vnímání lze tedy u žen spatřovat skrze dlouhodobější nepřítomnost dětí doma, kdy paní Sylva nepřítomnost dítěte vnímá intenzivněji v souvislosti s příchodem nového dítěte její dcery na svět, se kterou netráví tolik času, kolik by chtěla. Stejně tak paní Nataša prožívá nepřítomnost dětí senzitivněji ve srovnání s muži.

Paní Nataša: „Ale to na mě má vliv, když mi zavolá, že nepřijede, tak to mi jedno není.“

Do reflexe nepřítomnosti dětí pak zasahuje i vliv typu odchodu, tedy zda se jedná o částečný či úplný s ohledem na častější přítomnost dětí doma v případě částečného odchodu. Dále pak počet dětí, kdy v rodinách s více než jedním dítětem je patrné, že v případě, že se domů vrací alespoň jedno dítě, dochází k zmírnění skutečnosti, že ne všechny děti tráví doma čas tolik, jak by si jejich rodiče přáli. Přičemž v případě rodiny pana Hynka, ve chvíli, kdy se děti doma nevyskytnou v průběhu dvou až třech týdnů, dochází k aktivitě ze strany rodičů a jedou dcery navštívit. Jako faktor mírnějšího prožívání nepřítomnosti dětí se pak jeví i frekvence

a způsob kontaktu s nimi během jejich nepřítomnosti. S ohledem na gender je pak z reflexe mužů patrná skutečnost, že jsou to právě ženy, které děti zpravidla kontaktují častěji a zajišťují tak tok informací od nich směrem k rodičům a naopak.

Pan Hynek: „Občas si zavoláme, ale to řeší spíš manželka.“

Pan František: „Spíš manželka mu volá.“

To však neznamená, že by se muži v tomto ohledu nějak neangažovali. Kontakt otců s dcerami je na bázi především řešení technických problémů, jak zmínil pan Hynek, anebo finančního zajištění, jak reflektoval pan Ivan. Odlišná situace ve srovnání s ostatními muži je pak v udržování kontaktu s dětmi u Pana Romana, který udržuje s dcerami pravidelný kontakt, a to nejen telefonický, ale i prostřednictvím společných internetových chatů, kde komunikuje celá rodina včetně partnerů dcer. Využití internetu ke komunikaci s dětmi zmiňuje také paní Nataša. Z výpovědí žen je pak patrné, že kontakt s dětmi komplikuje i prostor, kde se dítě nachází. V případě odchodu syna paní Aleny do Rakouska, se komunikace s ním zdá být složitější, ve srovnání s dcerou, se kterou paní Alena pracuje a jejich kontakt je tedy téměř na denní bázi.

Frekvence a způsob v jakém jsou rodiče se svými dětmi v kontaktu, však nezávisí jenom na rodičích, ale ve větší míře na dětech. To, že si rodiče neurčují osobní i jiný kontakt s dětmi, dokládají zmiňované faktory v podobě: studia dětí, konkrétně pak časově náročného zkouškového období, povinností a zájmů dětí anebo třeba partnerství, kdy návštěva či čas strávený s partnerem/kou se jeví jako jedním z dominantních vlivů na kontakt s dětmi. Partnerství je tedy dáváno nejen do souvislosti s úplným odchodem dětí z domova, ale i omezením frekvence a množství času, který děti se svými rodiči tráví. Paní Sylva tak o stálých známostech svých dcer mluví v souvislosti s jejich nižším počtem návštěv doma. Tuto skutečnost vnímá s ohledem na vlastní život dětí. S tím se ztotožňuje i pan Petr, který se v návaznosti na vlastní život dětí ještě doplňuje:

Pan Petr: „Takže si myslím, abychom se navštěvovali víc, mohlo by to vypadat jako nějaká závislost, že si nedokážou sami žít. A to bych nechtěl.“

Nezasahování do života dětí a respektování jejich vlastního života však neznamena, že by rodiče svých dětí neuvítali jejich častější přítomnost doma. Tento názor pak sdílí 7 z 10 rodičů. Přičemž se jedná o všechny ženy a dva muže. U mužů se tedy častěji vyskytuje názor, který pohlíží na danou situaci jako na něco daného. Jako odůvodnění se pak jeví věk, potřeba vlastního života anebo v případě pana Hynka vlastní iniciativa v podobě návštěvy dcer, když je doba mezi osobními setkáními delší. Při bližším pohledu na vnímání přítomnosti dětí jsou rozdíly mezi ženami a muži minimální. Přičemž na přítomnost dětí je obecně nahlíženo velmi pozitivně.

Paní Eva: „(...) já jsem jenom ráda, když sedím a oni jsou v tom pokojíčku, tak prostě, že jsou tady.“

Pan Roman: „Jsem rád, že jezděj domu. Těšíme se na ně.“

V návaznosti na trávení společného času s dětmi se pak objevuje jako stěžejní individualizace zájmu a způsobu trávení volného času. S ohledem i na již zmiňovaný vliv věku anebo partnerství dětí. Reflexe vlastních zájmů dětí, které vstupují do společného trávení času s rodiči, je v případě paní Nataši a jejího manžela patrná už v mladším věku dětí. Většina participantů/ek tuto skutečnost vnímají s ohledem na jejich částečný/úplný odchod či vyšší věk dětí. Ve srovnání s trávením času společně s dětmi v dětství se zde v návaznosti na nižší frekvenci objevují pocity větší radosti ze společných chvil. A to jak u mužů, tak i u žen. Paní Alena je jediným příkladem toho, že vztah s dětmi je po jejich odchodu z domova mnohem více intenzivní, což platí i o trávení jejich společného času. Jako vysvětlení se zde nabízí nelehké období v době rozvodu, které mělo vliv nejen na trávení volného času, ale i na podobu rodinných vztahů.

Přestože zkušenost s odchodem dětí z domova byla ve všech případech nahlížena jako přirozený vývoj, je důležité upozornit na nezanedbatelné rozdíly náhledu této zkušenosti. Odlišné prožívání zkušenosti lze pak spatřovat například v náhlém odchodu dítěte z domova, jež zažila paní Alena, která odchod reflektovala jako příliš brzký. Obavy provázely především ženy, mající z pravidla větší strach jen o některé z dětí. Důvody pro strach spatřovaly především v povaze dítěte anebo jako v případě paní Sylvie v odchodu do internátního zařízení, kde dítě nebylo šťastné a tento částečný odchod prožívala více s ohledem na nespokojenost dítěte. Zkušenost s částečným odchodem se ženám jeví jako polehčující v tom ohledu, že si nepřítomnost dětí nepřipouští, jelikož mají pocit jistoty jejich návratu domů. Zároveň však vnímají, že až se vrátet pravidelně nebudou, bude to pro ně obtížnější. Přičemž s tímto názorem se ztotožňují všechny ženy, které mají zkušenost s částečným odchodem alespoň jednoho dítěte. Partnerské životy dětí jsou vnímány jako potenciální faktor, jenž může vést k úplnému odchodu z domova. Paní Marie v souvislosti s úplným odchodem jejího syna zohledňuje i skutečnost, že budou s manželem starší a situace, tak bude složitější.

4. ZÁVĚR

Vnímání proměny volného času ženami a muži po odchodu dětí z domova závisí především na časové náročnosti zaměstnání, rozdělení vykonávání domácích prací mezi oběma partnery a typu odchodu dětí z domova. Tedy zda se jedná o úplný či částečný odchod a s ním spojená frekvence návratu dětí domů, která souvisí s dodatečnou péčí o děti ve smyslu vaření, praní a žehlení. V rodinách, kde došlo k částečnému odchodu dětí z domova a děti se vrací více či méně pravidelně domů, dochází k omezení volného času žen, které se staví do role pečující matky, jenž svým dětem poskytuje zázemí a stravu. V tomto ohledu se muži jeví jako pasivní a nedochází tedy k omezení jejich volného času. Přestože tedy jak muži, tak ženy reflektují proměnu volného času s odchodem dětí, nelze mluvit jednoznačně o získání více času vlivem úplného či částečného odchodu dětí z domova. Svoji roli zde hraje dále také stáří, studium v pozdějším věku či péče o vlastní rodiče. S ohledem na gender je zde patrný rozdíl v tom, že ženy mají více času díky menší starosti s péčí o děti, přičemž v případech, kdy došlo pouze k částečnému odchodu dětí z domova, se tento získaný čas kompenzuje péčí o děti při jejich návratu domů. Dále ze strany mužů bylo zaznamenáno menší omezení týkající se věnování se vlastním zálibám v průběhu péče o děti, z toho vyplývá, že odchod dětí z domova neměl na jejich aktivity takový vliv jako u žen.

Vliv odchodu dětí na partnerství je především v podobě více času, který společně partneři tráví. V případě žen je pak poukazováno na větší komunikaci či vědomé pracování na vztahu, tedy na citlivější vnímání partnera. Muži pak proměny reflektují především skrze trávení volného času, kde aktivity, při kterých byly přítomny i děti, probíhají nyní bez nich a jsou tedy nahrazeny aktivitami s partnerkami. Výjimku tvoří výpověď pana Františka, který pociťuje pokles trávení času se svojí manželkou, což souvisí i s odlišnými preferencemi trávení volného času a věkem. Ukazatel vypovídající o sounáležitosti manželského/partnerského života v podobě řešení problémů se jeví jako neměnný z hlediska odchodu dětí

z domova a u všech participantů/ek probíhá řešení na základě společné konzultace. Stejně tak je partnerství/manželství všech harmonické z hlediska společného navštěvování rodinných příbuzných. Ukázalo se, že nepřítomnost dětí doma na navštěvování rodiny vliv nemá. Zatímco na stýkání se s přáteli ano. A to tak, že nepřítomnost dětí je kompenzována větším množstvím času věnovaným přátelům a známým, popřípadě vlastním rodičům.

Odlišný pohled očima mužů a žen na zkušenost s částečným/úplným odchodem dětí z domova lze sledovat na větším emocionálním prožívání této zkušenosti ženami. Dále pak na skutečnosti, že muži se v případě manželských páru podílejí na domácích pracích a péči o děti znatelně méně, tudíž i proměna v tomto ohledu pro ně není tolik výrazná jako pro ženy. Potvrdil se tedy předpoklad týkající se odlišností ve vnímání zkušenosti s ohledem na ženské a mužské role. Do prožívání zkušenosti s odchodem dětí z domova pak vstupuje mimo jiné i vztah otce a matky k dětem, který je z pohledu společnosti diametrálně odlišný v rámci pojetí mateřství a otcovství. Jako významné se zde jeví i to, jak ženy nahlíží na částečný odchod dětí z domova, na který ve srovnání s úplným odchodem, nahlíží jako na odchod, který je provázán s větší jistotou udržení kontaktu s dětmi a menším strachem o ně.

Životní tranzice je jedinci vnímána jako součást běžného života, kterou považují za něco, na co se nedá připravit. S ohledem na vztah a proměnu trávení volného času s dětmi je pak patrné, že participantí/ky vnímají individualizaci svých dětí v souvislosti s jejich vlastním životem, na který mají nárok. Nižší frekvence kontaktu s dětmi je rodiči většinou respektována a nepřítomnost dětí je nahrazována kontaktem prostřednictvím mobilního telefonu či internetu. Přítomnost dětí je pak nejen vítána, ale dávána do souvislosti s představou častějšího vidání se. Jen výjimečně se objevují názory týkající se neupřednostňování častějšího stýkání se se svými dětmi. Celá problematika je natolik komplexní, že bližší porozumění by vyžadovalo větší prostor věnovaný mateřství a otcovství a v neposlední řadě postoji k hodnotám partnerství

či manželství. Další limity práce lze spatřovat v reflexi vzdělání a zaměstnání mužů a žen a jejich následného vlivu na odlišné prožívání zkušenosti. V tomto ohledu se výzkumný vzorek jevil jako nedostatečně obsáhlý k případné komparaci dopadu těchto faktorů na prožívání zkušenosti. Námětem pro budoucí zkoumání se jeví i téma rozvedených mužů a žen a jejich specifické prožívání zkušenosti s odchodem dětí z domova, které by si jistě zasloužilo samostatný výzkum zahrnující větší vzorek těchto jedinců.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-044-6.

BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernost*. Přeložil S. M. BLUMFELD. Praha: Mladá fronta, 2002. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 80-204-0966-1.

BECK, Ulrich a Elisabeth BECK-GERNSHEIM. *The normal chaos of love*. Cambridge, MA, USA: Blackwell, 1995. ISBN 0745613829.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. ISBN 80-86429-32-6.

BRÜCKNER, Hannah, MAYER ULRICH, Karl. „De-standardization of the Life Course: What it might mean? And if it means anything, whether it actually took place.“ *In The Structure of the Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?* Amsterdam [u.a.]: Elsevier JAI, 2005, 27-53. ISBN 0762311932.

ČADOVÁ, Naděžda. *Postoje českých občanů k manželství a rodině – únor 2016* [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2016 [cit. 20.2.2017]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7524/f3/ov160315a.pdf.

DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál s.r.o., 1999. ISBN 80-7178-249-1.

DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008. ISBN 978-80-7330-136-1.

Dudová, Radka. „Partnerský život a sladování práce a rodiny v páru u žen a mužů v manažerských pozicích.“ *Gender, rovné příležitosti*, 2006, výzkum 7 (2), 58-62.

ELDER, Glen, H. *The Life Course as Developmental Theory*. Child Development [online]. JSTOR. Feb 1998, 69 (1), 1-12 [cit. 15.1.2017]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1132065>.

EZZY, Douglas. *Qualitative analysis: Practise and innovation*. London: Routledge, 2002. ISBN 0-415-28127-X.

FUČÍK, Petr. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6093-7.

GIDDENS, Anthony, *Proměna intimacy: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech* [The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies]. Z anglického originálu ... přeložil Ivo Možný. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0175-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-262-0219-6.

HAMPLOVÁ, Dana, PIKÁLKOVÁ, Simona. Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 127-147. ISBN 80-7330-009-5.

HAMPLOVÁ, Dana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-082-6.

HAMPLOVÁ, Dana. *Rodina a zdraví - jejich vzájemné souvislosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2014. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-169-5.

HAŠKOVÁ Hana, KŘÍŽKOVÁ Alena. *Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003 [cit. 20.1.2017]. Dostupné z: <http://archiv.noviny.mpsv.cz/files/clanky/12450/postaveni-zen-na-trhu-prace.pdf>.

HAŠKOVÁ, Hana. Odchod z domova rodičů. In: *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 59-78. ISBN 978-80-7419-178-7.

HAŠKOVÁ, Hana, UHDE, Zuzana. Životní dráhy v kontextu sociálních změn. In: *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 17-33. ISBN 978-80-7419-178-7.

CHALOUPKOVÁ KLÍMOVÁ, Jana a HAMPLOVÁ, Dana. Kdo pečuje o starší a nemocné členy rodiny? In: *Rodina a zdraví - jejich vzájemné souvislosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 102-115. ISBN 978-80-7419-169-5.

HAMPLOVÁ, Dana, Eva MITCHELL a Miluše VÍTEČKOVÁ, KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, Jana, ed. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-7330-185-9.

KATRŇÁK, Tomáš. *Moderní partnerské vztahy a jejich proměna v době pozdní modernity*. Sociologický časopis, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, **36** (3), 307-316. ISSN 0038-0288.

KOCOUROVÁ, Jiřina. a Ladislav. RABUŠIC. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? : proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie, 2006. ISBN 80-86561-93-3.

KŘÍŽKOVÁ, Alena. Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí. In: *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 148-160. ISBN 80-7330-009-5.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1997. ISBN 80-85850-24-9.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.

MAŘÍKOVÁ, Hana (ed.), KŘÍŽKOVÁ, Alena, VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-100-8.

MAŘÍKOVÁ, Hana. Kombinace práce, rodiny a soukromého života. In: *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 159-182. ISBN 978-80-7419-178-7.

MITCHELL, Barbara A. 2009. *The Empty Nest Syndrome in Midlife Families A Multimethod Exploration of Parental Gender Differences and Cultural Dynamics* [online]. Journal of Family Issues. July 13, **30** (12), 1651-1670 [cit. 13.2.2017]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0192513X09339020>.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. ISBN 978-80-864-29-87-8.

PAŘÍZKOVÁ, Alena. Vývoj sociologického pohledu na životní cyklus a životní dráhy. In: *Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, s. 22-37. ISBN 978-80-7419-142-8.

SÝKOROVÁ, Dana. *Prázdné hnízdo - Šance nebo břemeno?* Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996. ISBN 80-7067-622-1.

ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela. „Představy respondentů o partnerských vztazích a rodině“. *Naše společnost*, 2003, 1 (3-4), 25-31.

ŠTÍPKOVÁ, Martina, KREIDL, Martin. Proměna načasování událostí životních drah. In: *Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, s. 38-72. ISBN 978-80-7419-142-8.

VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Mají muži a ženy v ČR odlišné postoje k práci?* *Gender, rovné příležitosti*, 2006, výzkum 7 (1), 26-32.

VOHLÍDALOVÁ, Marta. Participace mužů na domácích pracích a péči o děti na základě kvantitativních výzkumů. In: *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007, s. 32-51. ISBN 978-80-7330-135-4.

VOHLÍDALOVÁ, Marta. Partnerství a vybrané partnerské tranzice. In: *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 79-102. ISBN 978-80-7419-178-7.

WEST, Candace a ZIMMERMAN, Don H. *Doing Gender*. *Gender and Society* [online]. JSTOR. Jun 1987, 1 (2), 125-151 [cit. 3.12.2016].

Dostupné z:

http://www.jstor.org/stable/189945?seq=1#page_scan_tab_contents.

6. RESUMÉ

The bachelor thesis is focused on the experience of “empty nest” which refers to the situation when children left home and/or are spending most of the week in their own separate household. The Theoretical part is based on the Life courses perspective as proposed by Glen. H. Elder which is further framed by the topics family, partnership, influence of gender on life of men and women and the empty nest as the life-transition. The aim of the thesis is to understand of experience of empty nest regarding to gender. The related research questions are: impact of empty nest on free time of men and women, partnership and overall experience with the children departure from parents’ household.

Qualitative research design was used whose aim was to bring data about experience of empty nest with respect to different opinions of men and women. Methodology of research is semi-structured in-depth interviews with 10 people (5 women/5 men). Research sample contains 4 married couple and one man and one woman who are divorced. The main condition was minimum 2 years and maximum 5 years since their children left home. Data were analysed using the software MAXQDA. Thematic and narrative analysis was applied during the analysis.

Data establish that men’ and women’ experience with empty nest is different because relation between mother and children is more emotional than between father and children. The impact of children’ departure from parental household on parents free time is mediated by gender’ role. It is connected with the division of housework and caring about children. It is related to public (paid work) and private sphere (unpaid work) and depends on the specific situation in the family. Research revealed many other factors which had impact on different experiences. As for instance time-consuming jobs, caring about old parents or aging.

7. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Medailonky participantů/ek	46
Příloha č. 2 - Síťové náhledy na uspořádání kódů	47
Příloha č. 3 - Topic guide	48

Příloha č.1 - Medailonky participantů/ek

Jméno	Rok narození	Stav	Vzdělání	Děti	Typ zkušenosti s odchodem dětí	Doba od odchodu posledního dítěte
Ivan	1968	ženatý Nataša	střední s maturitou	2	částečný odchod	2 roky
Nataša	1971	vdaná Ivan	VOŠ	2	částečný odchod	2 roky
František	1958	ženatý Marie	střední s maturitou	1	částečný odchod	2 roky
Marie	1958	vdaná František	Vysokoškolsky	1	částečný odchod	2 roky
Hynek	1966	ženatý Eva	střední s maturitou	3	částečný odchod	2 roky
Eva	1971	vdaná Hynek	střední s maturitou	3	částečný odchod	2 roky
Roman	1963	ženatý Sylva	střední s maturitou	3	částečný a úplný odchod	2 roky
Sylva	1965	vdaná Roman	Vysokoškolsky	3	částečný a úplný odchod	2 roky
Petr	1954	rozveden	výuční list	2	úplný odchod	3 roky
Alena	1975	rozveden á	střední s maturitou	2	úplný odchod	3 roky

Příloha č. 3 - Topic guide

Děti

- Bližší informace o dětech (vnímání přítomnosti, kdy přišly na svět)
- Dopady částečného/úplného odchodu dětí z domova
- Proměna vztahu s dětmi před a po jejich úplném/částečném odchodu z domova
- Proměna trávení společného volného času s dětmi
- Frekvence kontaktu mezi rodiči a dětmi
- Vzdělání - status studenta/ zaměstnání
- V případě vyššího počtu dětí - kdo opustil domov dříve s ohledem na pohlaví a příčinu

Volný čas

- Dělbba práce - role matky/otce v domácnosti
- Péče o děti
- Vliv péče o děti na soukromý život
- Volný čas a jeho proměny v rámci rodičovských drah

Partnerství

- Trávení volného času s partnerem - proměna po odchodu/částečném odchodu dětí z domova
- Trávení společného času - přátelé
- Rodinné vazby

Obecné shrnutí zkušenosti se syndromem prázdného hnízda

- Vnímání zkušenosti (pocity/ změny/ názory)
- Proměna vztahu s partnerem/děťmi/ otcem/matkou dětí

Doplňkové otázky - faktické údaje

- Rok narození
- Nejvyšší dosažené vzdělání
- Pozice v zaměstnání
- Svazek manželský/ partnerský vztah

Rozvedení participantů

- Doba, kdy došlo k rozvodu s otcem/matkou dětí (s ohledem na věk dětí)
- Péče o dítě (střídavá péče/trvalá péče)
- Množství času, které děti tráví s matkou/otcem
- Proměna dělby práce po rozvodu s otcem/matkou dětí
- Řešení problémů po rozvodu s otcem/matkou dětí
- Dopad rozvodu s otcem/matkou dětí na trávení volného času
- Vztahy s rodinou otce/matky dětí
- Proměna vztahu k matce/otci dětí po opuštění/částečném opuštění domova dětmi